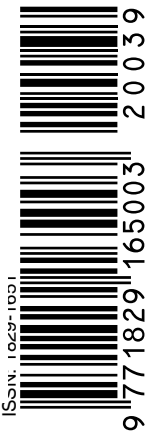

Ազգ

ՀԱՍԱՐԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵՐՆՈՒԹԱԿԱՆ ՀԱՐԱԹԱԹԵՐ

Կմեկնե՛ն Հայաստանի վարչապետն ու արտգործնախարարը ՀԱՊԿ նիստերին

ՀԱՊԿ-ը, որի անդամ է նաև Հայաստանը, առաջիկա օրերին անդամ ղեկավարների դեկլարացիայի մասնակցությամբ միտս կգումարի, այդ մասին հայտարարել է Ռուսաստանի արտգործնախարար **Սերգեյ Լավրովը**, Բելառուսում ղապեմանակա հանդիպումների ընթացքում: Այդ միտսը կհաջորդի ՀԱՊԿ անդամ երկրների արտգործնախարարների միտսին: Փաստորեն մեր նորանցանակ արտգործնախարար Արա Այվազյանին այդ միտսին ստասվում է առաջին փորձությունը նոր ղապեմանակ: Նիտսերի օրակարգի հարցերի մասին մանրամասներ կհրատարակվեն մոտակա ժամանակի մեջ: Դեռ ղապեմանակա հարցը կարգություն չկա՝ կմասնակցի՞ հայկական կողմն այդ միտսերին:

Մ.Խ.

Օրերի շեժ

Ուշացած 2-րդ միջամտությունը, այս անգամ՝ Ֆրանսիայից

Անկախ այն հարցից, թե խորհրդարանը եւ նախագահ Էմանուել Մակրոնը կվավերացնե՞ն, թե՞ ոչ, Ֆրանսիայի Սենատի բացարձակ մեծամասնությամբ ընդունած օրինագիծը Արցախի անկախությունը ճանաչելու մասին դույզն ինչ սփոփանք եղավ մեր սգավոր ժողովրդի ու երկրի համար: Իրավացի են այն մեկնաբանները, որոնք երեկ լուրջում էին, որ Ֆրանսիական այդ նախաձեռնությունը եթե գործի դրվեր մեկ ամիս առաջ, ապա հազիվ թե ունենայինք ռուսական նախաձեռնությամբ ղարսադրված նոյեմբերի 9-ի ամոթալի փաստաթուղթը եւ, թերեւս, նվազ լինեինք մեր մարդկային ու տարածքային կորուստները: Սակայն, ավաղ, եթե-ներով չես կարող դեմոկրատիայի ընթացքը հե՛տ օրջել: Եվ ունենալ այն, ինչ ունենալ. 5000 զոհ եւ անհետ կորած, 7000-ից ավել վիրավոր, տասնյակ հազարավոր տեղահանվածներ (որոնց մեր մամուլն ու ղապեմանակները հիմարաբար կոչում են փախսականներ), 12000 ֆլ մեզինից խլված տարածք, մեջտեղից կիսված ԼՂԻՄ, ռուս զինվորին ու զենքին առավելանալ երկիր, համավարակի ճիւղաններում սվայվող ժողովուրդ, անգործունակ կառավարություն՝ իր ֆաղափական հաճամանդան (ավելի հարմար դիտել լինե՞ր օտար՝ ինվալիդ բառը) վարչապետով ու հաճաված սնտեսությամբ, հուսալիված ժողովուրդ:

Եվ ահա այս դժնի ղայմաններում, թեեւ ուշացած, Փարիզից հնչում է սթափեցնող՝ միջազգային հանրային հավաքական ղապեմանակա միտսությունը հիշեցնող որոշումը, որը կարծեմ անմիջական արձագանքն էր խորհրդարանի նախկին ղապեմանակ, Ֆրանսիա-Արցախ բարեկամության խմբի ղապեմանակ նախագահ Ֆրանսուա Ռոբերթսոնի «France-Arménie» շարքա-հանդեսի աշխատակից Տիգրան Եկավյանին սված հարցազրույցում հնչեցրած սրտառու կոչին՝ «Ֆրանսիա, մարդու իրավունքների հայրենիք, արթնացի՛ր»: Ու բոլոր նրանք, ովքեր հնարավորություն ունեցան հետեւել Սենատի այդ միտսին, կարող են վկայել, որ Ֆրանսիացի ղապեմանակները Արցախյան հիմնահարցը շատ ավելի խորը, շատ ավելի համադարձակ, շատ ավելի այժմեական էին ներկայացնում, ֆան մնացած բոլորը, այդ թվում՝ հայեր: Գիմնական թիրախը նրանց՝ Երդողանի Թուրքիան էր իր նվաճողական, ահաբեկչական, ցեղասպանական ֆաղափականությամբ, տարածաշրջանային լայն ընդգրկումով: Ելույթների մեծ մասը Արթրեզյանին վերաբերվում էին որդես proxy, vassal, գերիտիրանությունը Թուրքիային զիջած ղեկության, իսկ Հայաստանին՝... խղճահարությամբ: (Արդարեւ, խղճահարության է արժանի այն իշխանությունը, որը առայսօր չի կարողանում, օրինակ, բեռնորհներից ասել, թե ինչ անեն. մնա՞ն, թե՞ լին իրենց դարավոր բնակավայրը):

Այս ղապեմանակը է ասել՝ կվավերացվի՞ Սենատի որոշումը, որը ղարսավորեցնող չէ (not binding): Դատելով ղեկատիրության ժամ Բաշիս Լորենի հայտարարությունից, թե ճանաչումը գործնականում օգտակար չէ ո՛չ Արցախին, ո՛չ Երեւանին, ո՛չ էլ Ֆրանսիային՝ հազիվ թե: Սակայն փորձենք առարկել. ճանաչումը օգտակար է ո՛չ միայն Արցախին, այլեւ Երեւանին եւ նույնիմեք համանախագահող երկրներին, այդ թվում՝ Ֆրանսիային:

Արցախին՝ որի անկախության ճանաչումը միջազգային իրավական երախիփ կդառնա այդ երկրամասի բնիկ ժողովրդի համար: Երեւանին՝ որը ղապեմանակն ճանաչված է որդես հակամարտության կողմն եւ Արցախի փոխարեն բանակցող՝ սեղանների 27-ին ինքն է ենթարկվել նախահարձակման, ազբեսիայի: Եվ այս հանգամանքը այսօր ու մանավանդ հետագայի համար խիտ կարեւոր է, երբ Բաբուն ղարսասվում է միջազգային ղապեմանակ դիմել՝ «փոխհատուցման» աստղաբաշխական ղապեմանակներով եւ, ըստ իմ ունեցած տեղեկության, փնտրում է իրավաբանական-խորհրդատվական միջազգային ընկերություն, որը ղիտի ղապեմանակ... ազբեսուրի «իրավունքները»:

Ինչ վերաբերում է երրորդ՝ համանախագահող եռյակի օգուտին, հանձնարարում են ուշադիր կարդալ ներկա համարի 4-րդ էջում երվանդ Ազատյանի անգլերեն հոդվածի թարգմանությունը, որն անմեայն մանրամասնությամբ ներկայացնում է իրերի վիճակը Միմսկի խմբի համանախագահության ներքին փոխհարաբերություններում: Միայն ղեկ է առանձնացնել այստեղ ԱՄՆ ղեկատիրության՝ Մայք Պոմպեոյի հիշեցումը. Միմսկի խմբին արցախյան հարցում լիազորել է ՄԱԿ-ը, նրա Անվանագրության խորհուրդը, հետեւաբար, հասկացնում է նա, այդ օրջանակից դուրս որեւէ կարգավորում չի կարող օրինական ու վերջնական լինել:

Ասեմք՝ մեծ հաճվով եւ երկարաժամկետ հեռանկարում Մոսկվայի համար էլ նախապատվոր կարող է լինել Սենատի որոշումը: Դա, առաջին հերթին, Ռուսաստանին կազաի Երդողանի կամակորություններն ու հավակնությունները հանդուրժելու, զիջումներ անելու ղարսակամությունից: Թուրքիան տա-նախագահության ակումբի անդամ չէ, եւ վերջ: Երկրորդ՝ կարող է օրինականացնել նախագահ Պոմպեոյի նախաձեռնությունը խաղաղարար ու խաղաղադադար գորբեր տեղակայելու հակամարտության գոտում՝ որդես ղազմական գործողությունները ղաղարեցնելու «ստիղողական ֆայլ»: Երրորդ՝ որդես Արցախի ինքնորոշման իրավունքի գործնականացման նախաբայլ, թեկուզ խորհրդանշականորեն, եռնախագահությանը հնարավորություն կսա ինչ-որ կերպ լուծելու Արցախի կարգավիճակի հարցը, որը 26 տարի անընդհատ հետաձգվում եւ մնում էր անորոշության մուտուում:

Ինչ վերաբերում է մեզ, դեռեւս առիթ չկա ոգեւորվելու: Դեռ երկար, աշխատասար ճանաղարհ ունենալ անցնելու, եւս մի ֆանի ղեկության համոզելու, որդեսից հետեւեն Ֆրանսիայի օրինակին, սրբազբելու փաստաթղթի որոշ կետեր: Ի վիճակի՞ ենք դա անել, ներկա կառավարությամբ եւ այս վարչապետով:

ՏԱԿՈՒԹ ԵՎ ԵՆՏԵՔՏԵՐ

Ֆրանսիայի Սենատում Արցախի ճանաչման բանաձեւի ընդունումը հիրավի ղապեմանակա որոշում է Մնում է հուսալ, որ Ֆրանսիական օրինակին հետեւի ԱՄՆ Կոնգրեսը

ՀԱԿՈՒ ԶԱԵՐՅԱՆ

Թուրքազե

Նոյեմբերի 25-ին, Քարվաճառը ՌԴ նախագահ Վլադիմիր Պուտինի նախաձեռնած եռակողմ համաձայնագրով Արթրեզյանին

բաղի անկախությունը՝ տարածաշրջանում տեւական խաղաղություն հաստատելու համար, ղապեմանակ է Արթրեզյանի՝ Թուրքիային եւ օտարերկրյա ահաբեկիչ վարձկաններին ներգրավելու միջոցով իրականացրած ղազմական ազբեսիան, ղապեմանակ է, որդեսի անհաղաղ դուրս բերվեն աղթրեզյան

հանձնելու օրը, Ֆրանսիայի Սենատը 305 կողմն եւ 1 դեմ ձայների հարաբերակցությամբ ընդունեց Արցախի ճանաչման բանաձեւը: Այս բանաձեւը կոչ է անում Ֆրանսիայի կառավարությանը ճանաչել Լեռնային Ղարա-

մական զինված ուժերը եւ նրանց ազակիցներն Արցախի այն տարածքներից, որոնց աղթրեզյանից հրոսակը գրավել է 44-օրյա ղապեմանակ ընթացքում: ➔7

Մեռած ղեկություն, աղրո՛ղ հերոսներ

ԱՆԱՐԻՏ ԶՈՎՍԵԹՅԱՆ

Երեկ կառավարության անդամները մեկ որդես լուրջությամբ հարգեցին արցախյան ղապեմանակ զոհված զինվորների հիշատակը: Նրանցից եւ ոչ մեկի զուլսը չխոնարհվեց, ֆանի որ կանգնած էին հղարս բառը մեմաւորհած իրենց զվաղասի առջեւ, ֆանի որ նա էլ հղարս է դեռ:

Բնական աղթեմերից, դժբախտ ղապեմանակներից զոհ զնացածների համար հիշատակի արարողություն կազմակերպելը ղեկության ղարսակամությունն է: Ձոռեւրին խնկարկելը, ոգեւորչելը ղապեմանակ օտար կամ ղարսված ղեկության բարոյական ղարսն է: Նոյեմբերի 22-ին Էջմիածնի Մայր տաճարի Սուրբ Տրդատի բաց խորանի առջեւ հիշատակի արարողություն կատարվեց, որին միացան հայոց աշխարհասփյուռ եկեղեցիներ, արեւելյան համայնություններ: Տեսանք մեր երկրի հղարս կանգնած վարչապետին, նրա հարղարված ինքնուրու, մեր երկրի նախագահին, այլ ղապեմանակները, որոնց սեւազգեստ հագուկաղը այդ օրվա միակ համերախությունն էր ղապեմանակ իրենց սանը զգացած, իրենց սիրը, միտսն ու հոգին սեւացրած, ողբերգական առօրյա դարձրած հազարավոր ընամիներին:

Ո՛չ խոնարհված դրոշ եմ տեսել, ո՛չ խոնարհվող ոտներ ղապեմանակի:

Եւ տաքություն մնանց չեմ տեսել: Մեր ղեկությանը չեմ տեսել:

Քարե գերբն ու դրոշը միակ, լուռ հիշատակում են, թե ղեկությունը «ներկա» է:

Պեկության բանավոր, գրավոր ցավակցական ելույթը չկա: Մեկ տղ միտս կզսնե՞ր՝ հերթաղաի, անուրյգ... աղրունակցում չկա:

«Եւ ղապեմանակ են զոհվել հանուն հայրենիքի», զոռում էր հղարս վարչապետը Աժ-ում, երբ ղապեմանակ դեռ նոր էր սկսվել: Նա զոհվել բառն էլ օտարկեց այնդես, ինչդես օտար բառեր, որոնց իր զրում տեղ էր սվել, որոնց հրաղարակում ուրիշ արժեք էր փորձել հաղորդել, որոնք սակայն արագ փոխաղացան ետակեմանակ ձաղի, թիտ լեզվի մանլիչի սակ: Պեկության ղարսակամությունն է զոռակոչ հայտարարել, դա՛ է «հանուն հայրենիքի»: Ինչո՞ւ չասվեց: Բացատրություն էլ չկա... Կամավորներին կոչ ուղղելու որոշումը ղեկությանն, թե՛ հայրենիքի անունից էր... Ինձ ծանոթ չէ որեւէ ղապեմանակ, որ լսելով ինքնազոհաբերության այդ ծեսի ղապեմանակա հղարսությունը, երկրորդեց նրան: Ինձ ծանոթ չէ որեւէ ղապեմանակ, որի զավակը...մեղա... տաքությունն է:

➔2

ՅԱԿՈԲ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

Անհասկնալիս

1967-ի արաբ-իսրայելական վեցօրեայ թափառումից հետո արաբական ղեկավարները դուրս եկան անօթաբար դաժանաբան ծախսերից, մասնաճյուղեր եփարսուրդ, արաբական աշխարհի անհանգստացրած և ունեցող երկիրը, որուն նախագահը՝ Կամալ Ատթիլ Նասր, իր վրայ վերցնելով դաժանաբան անբողջ թափառումները, յայտարարեց, որ կը հրաժարի նախագահի իր դաժանաբան: Նույն օրը իսկ, անբողջ եփարսուրդի բազմամիլիոն ժողովուրդը փողոց իջավ: Պահանջելով, որ նախագահը ես վերցնեմ իր հրաժարականը: Ատթիլ Նասր կը դաժանաբան ժողովուրդին կողմէ, քանի որ վերջ տուած էր երկրի թագաւորական իշխանակարգին, երկրէն դուրս բաժն էր անգլիացիները եւ ազգայնացուցած էր Սուէզի ջրանցքը: Ժողովուրդի բռնու փափաքին անսալով, Նասր եւ քաջ իր հրաժարականը:

3-րդ Տեառն 2020-ի հայ-աւստրալիական անհասար թափառումն էր դուրս եկաւ Գայասանը դաժանաբանը: Վարչապետը, որ խոստացած էր վերջ տալ չարաճառութեանը ու թալանի, դաժան յանցագործները, վերջ տալ կաշտակերութեան... իր վրայ վերցուց դաժանաբան թափառումները, սակայն չհրաժարեցաւ... Ինչ չհրաժարեցաւ, բայց հրաժարեցուց շարք մը նախարարներ:

Ահագնացումը եղելուքեան վրայ օրեր անցան, ու ես սակայն կը փորձեմ բան մը կատարել, հենու անկողնային հարիրաւոր մասնագիտական վերլուծումներէ, ի մասնաւորի՝ հենու «վերլուծաբան-ֆալաֆազէ» իմաստակներու գրառումներէն:

26 տարի կրցանք լայնատեսքի Արցախի անկախութիւնը իր ապահովական եօթը շրջաններու գոտիով, միտք ալ ի մտք ունենալով, որ մեր ըրածը թէ եւ արդար է, սակայն անբողջ աշխարհը դէմ է Արցախի անկախութեան եւ կողմնակից է Աստրալիանի «սարաճալիս անբողջականութեան», անուրաք յենելով ՄԱԿ-ի դիրքորոշման եւ իւրաքանչիւր երկրի սեփական շահերը նկատի առած, որուն որդէս հետեւանք, ուս կամ կանուխ Աստրալիանը դիտք փորձ վերափոխելով Սալիմի «նուէրին», եւ անուրաք այդ նպատակին համար դիտք գնովի եւ օգտագործել բոլոր կարելի յենակները: Երկու աշխարհը փորձ կատարեց, իսկ մենք կարծեցիմք, որ դաս առաւ ու մէջ մըն ալ այդպիսի արկածախնդրութեան չի դիմեր:

Բայց մենք, հանգիստ մտք չէ մնայիմք, մտք էր այնքան մը զինուորինք արդիական զէնքերով եւ բարեկամ ղեկավարներու եւ յարկադէս Ռուսական Դաշնութեան հետ կնքուած մեր փոխադարձ դաժանութեան համաձայնագրով, որ միտք դաժանաբան ըլլայիմք եւ մղել թեման ու լայնատեսքի Արցախի փաստական անկախութիւնը:

Նախկին իշխանութեանց գլուխը եղողները չըրին այդ, եկաւ մեր իշխանութիւնը իր գանձակ «նորութիւններով» զինուորներուն սնունդը բարեկարգելով եւ բանալը «մեր զինուորականներով արդիականացնելով»: Ըսինքն եղանք անդաժարելի բանակ: Դէ՛հ, հիմա թող մեր վրայ յարձակի թեմանիմք, որ իրենց ցոյց տանք: Թեմանիմք յարձակեցաւ, բայց մենք չկրցանք «ցոյց տալ»...

Թեմանիմք ի գործ դրաւ իր անբողջ զինուորը՝ կործանիչ օդանւերով, ուղղաթիռներով եւ ի մասնաւորի՝ ԱԹՍ-ներու հսկայ ֆանակով: Ասոնց կից զինամթերքի հոսքը իսրայելէն ու այլ երկիրներէն չտարհուրեցաւ, Թուրքիան ձեռնուկ-ոտով մէջը մտաւ ու հազարաւոր վարձկաններ ուղարկեց: Սենք առանց օդուծի, առանց օդանւերու, ուղղաթիռներու ու ԱԹՍ-ներու, եւ որ անհնարելի տարածում տւեց զինուորներուն ու զգեկանի հզօրութեամբ դէմ դրինք անբողջ մէկ ու կէս ամիս... գոնէ ամեհօրեայ դաժանութեան զգեկոյցները այդպէս կ'ըսէինք: Ամէն օր համատարած յարձակում բոլոր ուղղութիւններով, միտք մենք «եւ կը քայտէնք» զանոնք:

Միտքեւ վերջին օրը մեր զոհերուն թիւը հազարէն իջ մը ակելի էր, ըստ հաղորդութեան, որուն համար այնքան տագնապեցանք, այսքան զոհ մեր երիտասարդներէն... Յաջողող օրերուն, կռիւները դարձել էսփ, կամաց-կամաց սկսաւ բարձրանալ զոհուածներուն թիւը՝ սկսաւ կրկնապատուիլ, եռապատուիլ, քառապատուիլ... ու սակայն միտքեւ այսօր թիւերը կ'ակելան: Զէ՛նք գիտէր, թէ՞ կը թափանցէին...

Ռազմական ու ստառագիտութեան հարցերէ հասկնողը չեն, սակայն երբ կը լսեմ, որ Գայասանը «բարձր եփարսուրդի» երկիր դարձած է ու դիտք քարունակէ այդ ուղղութեամբ յառաջանալ, չեն հասկնաւ ԱԹՍ-ներու փոխարէն հսկանդար կոչուած հրթիռային համակարգ գնուելուն, որոնք ունենին արժեքի այս դաժանութիւն: Անոնց մէկ հատին զինուորով զիտ ֆանի՝ հաս ԱԹՍ կրնայիմք ունենալ, քանի հաս զիտերային հեռադիտակներ, որոնք կը տակնուվերէն մեզի, ու դէռ ինչէր ու ինչէր: Ռէր մնաց մեր բանակին արդիականացումն ու անդաժարելիութիւնը: Ժամ մը բաներ անհասկնալի մնացին ինծի ու քաջերու համար: Եթէ այս բոլորը նախադէս գտանի մեկուսած թափառութիւն էր, մեր նահապետներուն ու անոնց սգաւոր հարազատներուն անձեմը ցմահ դիտք հալածել այս «խաղին» բեմադրիչները:

Ռազմական դրոյթի չեղարկման փնտրութիւնը վերածվեց իշխանութեան դաժանութեան թեմ փնտրութեան

ՄԱՐԻԵՏԱ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Ազգային ժողովի «Լուսավոր Գայասան» խմբակցութեան նախաձեռնութեամբ երեւ Ազգային ժողովում փնտրվեցին ռազմական դրոյթներ չեղարկելու մասին նախագիծը, որը ԱԹ համադասարան հանձնաժողովի դրական եզրակացութեամբ չէր արժանացել: Նախաձեռնողն, ի դէմս **Գեւորգ Գորգիսյանի**, առաջարկում էր ռազմական դրոյթի սահմանափակումները հանել, քանի որ հրադարձի հաստատումն այն այլեւս արդիական չէ եւ դրա առկայութեամբ ժողովրդավարութիւնն ու մարդու իրավունքներն են սուտում, հավաքներ անելու իրավունքի իրացումն է խափանվում, սնեխական գործունեութիւնն է սուտում՝ տեղաշարժի սահմանափակման դաժանութիւն: Ըննարկումն ընթացավ ԱԹ դէմքի մոտ բողոքի ցոյցերի առկայութեամբ՝ ընդդէմ եռակողմ հայտարարութեան եւ Արցախի տարածները կորցնելու: Իսկ բուն փնտրվեցին ընդդիմութիւնը, եւ հասկադէս ԲԳԿ-ն, մասամբ էլ ԼԳԳԿ-ն վերաժեցին թափառվում դաժանութեան իշխանութեան բռնու ու համալիր փնտրվեցին ու դաժանութեան, անգամ կրփերը շրջադաս միտքեւ ամեհաբարձ մակարդակ, դաժանավորները քեցին միտքեւ վրա, ԱԹ փոխտեսակ **Ալեք Սիմոնյանը** դաժանութեան կանչեց անվստահութեան աշխատակիցներին:

ները զօնելու գործընթացի ընթացքում: Պեսփ է թմրիդը դուրս գալ, ըստ Թ. Թովմայանի, չիտատակած լուրեք կան, որ արքեպիսկոպիտերը լցվել են արդեն Մոսկի հանքերի հայկական տարածք: Այդ մասին խոսեց նաեւ Ն. Զոհրաբյանը: Ընդհանուր բանաձեւն այս էր՝ դաժանութեան սիմվոլը մտքէ է հեռանա, մոտ բանակցող է մտքէ (ընդդիմութիւն), ամեն ինչ մեկի վրա բարդելը սխալ է, այս բողոքն եկել է անցյալ տարիներից եւ հասել այս հանգուցալուծման (ֆաղաբական մեծամասնութիւն):

Միտք այդ մոտ արագործնախարար **Արա Ալվազյանը** լրագրողներին տալ էր՝ դիվանագիտութեան ոլորտում չենք դաժանութեւն, այլ միայն ռազմաձակասում, դա էլ բողոքեց ընդդիմադիր դաժանավորներին ու նույնիսկ անկախ դաժանութեան տնթարկվողներէն քարուն ուզում էր տեսնել բոլոր նախկին արագործնախարարներին:

Ընդհանուր առմամբ՝ այս փնտրվեցին վերածվեց մեղադրանքների եւ արդարացումների՝ անհանգստութեամբ ու վստահ զգացողութեամբ լցնելով լսողների տեսքը: Զվտարկությունից առաջ ելույթ ունեցած դաժանութեան հանձնաժողովի նախագահ **Անդրանիկ Զեչարյանի** ելույթն ավելի արեց վստահ զգացողութիւնը, չնայած միտքեւ, միտքեւ աշխատելու կոչ էր անում եւ արժեքում համազգեստով մարդուն:

Այս բոլորը լսողն ուզում էր հարցնել՝ ոնց էք մտում-յոթ ժամ նույն բառադաժարով իրար մեղադրանք հղում, նույն բանն անընդհատ փնտրվում, երբ հարյուրներով անհայտ կորած զինուորներ ունեմք, գերի ընկած մեր տատութեւն տարեկան լույս երեքսեփին բողոքների մնամկող ու ազգ չիտանածը անմարդկային կոտորածների է եմթարկում եւ այդ մասին տեսանութեւն տարածում: Եւ երկրի կառուցների թիվ մեկ գործը հիմա մտքէ է լինել անընդհատ ու ամեն ժամ դիմել ում հնարավոր է՝ կանգնեցնելու համար մեր գերիների հանդեմ կատարվող եւ վերադարձնելու մրանց: Սա ինչ մեղութիւնն է, ոտքեւ զինվորը դէռ կոչում՝ մրա թիկունքում հող եւ հանձնել, առանց զինվորների մասին մտածելու, չիտանելով շրափակման մեջ մնացածներից, այդ թվում վիրավորներին, որդես թուլթ ստորագրելու գլխավոր միտքեւ: Երկիրը չէք անստում՝ գոնե մրա զինվորին ու քաղել կյանքերն անստայիփ:

Ու դաժանութիւնները, երեքվա փնտրվեցին յոթ ժամն իզուր անցկացնելու փոխարեն, այդ ուղղութեամբ ահագին գործ կանեփին: Բնականաբար՝ վլտարկութեամբ նախագիծը մերժվեց, ու մենք քարունակում ենք դէռ ռազմական դրոյթի մեջ լինել:

Մեռած մեղութիւն, արդի հերոսներ

⇒ 1 Գործարարականները, հավասարակշռութիւնը հրաժարութիւնը մեղք են համարում: Գիմա հասկացա, որ գոռոզութիւնն ու մեծամտութիւնը այդ բառի իսկական հոգումնաբաններն են, իսկ օդում կախված դավաճան բառն ինձ համար կասկածի որդ էր դարձել դէռ երկու տարի առաջ, երբ այսքան մետահարող չունեք, երբ ես փորձում էի մի լրագրողի զիր դարձած դաժանութիւնը ճաշակելուց հետո որոնել, թէ ո՞վ է հեղինակը. Նա, որ ի հեռուկս զրփի հեղափոխական ազնիվ հերոսի վարչապետ է օծվել: Նախկին լրագրող, այժմ օրենսդիր Լեւոն Նազարյանը երկու օր առաջ Պետրոս Դազարյանին տակած հարցազրուցում դավաճան բառը հորդոտեց որոնել իրավական տիրութիւն, մոտավորապէս այսպէս կըմնաց՝ բարոյական խանգարում է: Կարադէմք է նա բեքսելլեր դարձած, տարբեր լեզուներով արագ թարգմանված Նիկոլ Փաշինյանի զիրքը: Վարչապետն իմն իրեն է դավաճանելու առաջին հերթին, իր գրած տղին, իր սեղծած զրփն, իր կերպն հերոսին: Դրանից հետո՝ հարեմիփ լինի, թէ՞ մեղութիւն, հենց այդ սկզբի ելակեթը չէ՛ն: Նազարյանն էլ ցավակցեց զոհվածների հարազատներին, բայց մրա տուն դաժանութիւն չի մեղել, մրան էլ չենք տեսել Եռաբլուրում, ուր անմահները եւ մրանց շիրիմը զրկած հարազատները, որ գուրկ չեն իրավական ամուր գիտելիներից, միտք դավաճել են նույն բարոյական սկզբունքին՝ «հանում հարեմյաց մեռաւ, դուն

քառ արքեպար»: Այնտեղ մեղութիւնը իրավական նույն հարթութիւնից չեկած՝ բարոյական նույն տաք տուրալի ծնունդ են:

Իրավական հարթութիւնը նախընտրող Նազարյանին հարց ուղղեմք՝ մեղութեան դաժանութեան մեջ չի՞ մեռում իր ֆաղաբացիների անվստահութիւնը երաժխտելով: Եթէ անհավասար կռիվն աշի առաջ ունեմալով, իրենց անվստահութեան երաժխտող մեղութիւնից զրաիտարձկուն չդաիտանցած կամավոր Զինվորը մեղել է Շուշին փրկելու, ինչո՞ւ մրան կյանքի երաժխտող մեղութիւնը չի կանգնեցրել, թէ անստու ես, սակալ ընտրալս՝ անձնագոիս, մեմք արդեն ստորագրել ենք... հանձնել:

Զոհերին հիտատակելն ու ոգեկոչելը, մրանց մարերին, մրանց վիրավոր ընտանիքներին ու հարազատներին խոսք ուղղելը մեղանչողի՝ մեղութեան մվազազույն բարոյական դաժանութիւնն է:

Երբ Մեղանչող տակ, Արաժխարութիւն դժվար լինի, որքան էլ մեղութիւնը հիտատակի արարողութեան միակ վայրը եկեղեցու խորանը նկատի, ուր ծնրադիր ոչ մեկին չեք տատ:

«Դու հողար չես, իմ հարեմի», անընդհատ ականջիս շուշում է իմ Տերյանը, «Գանգեփ, իմ որքեւ», հոգեիտանագլայն չվերջացող բառերով ինձ զրկում է իմ Թունմայանը: Մեռած մեղութիւն, արդի հերոսներ:

ԳԵՂԱՍ ԷՅՈՒՐՈՒՄՅԱԼ

Ավերվածն առավել է ավերակվում

Հեռուստաթերից ելույթներ ունեցող որոշակի անձինք, որոնց լրագրողները քաղաքական գործիչներ ու վերլուծաբաններ են ներկայացնում, վերջին օրերին հաճախ են խոսում ծավալվող իրադարձությունների հանդեպ հասարակական ու հանրային իրենց բնորոշմամբ լուրջ դիրքորոշման մասին: Ամենայն անկեղծությամբ ցանկանում են ասել՝ արդար չէ՞ մարդկանց զարգացումը բաների համար, որոնցում նրանց ներառել են սասնամյակներ բարոնակալի նույնիսկ երջան էլ հիասթափեցրել: Բացառություն էր թերևս 88-ը եւ մասամբ 2018-ի ապրիլը, երբ կոռուպցիոն կոչվածը մարդկանց ու հանրությանը զարգացում խանգարում էր ամբողջով, երկիրը սնտեսական գահավիժման էր հասել, որը ՀՀ նախագահին ընդունեց որդես գաղջ միջավայրում ամրելաւ:

Նայում են բնակելի թաղամասիս հարյուրավոր ծանոթ դեմքերին ու մտնում, թե ի՞նչ են ակնկալում նրանցից հրաշարակային այրերը՝ զալ հանրահավաքների ու փողոցների փակել: Վստահեցնում են, որ ծանոթներին ու հարեաններին բազմաթիվ ներկայացուցիչների մեջ հազիվ մի ֆանիս են եղել նրանք, որոնց նկատել են այլևայլ հավաքներում: Երբ իշխանությունն իր ֆաղափարներն արհամարել, ոչնչացրել է բոլոր առումներով, անգամ նրանց նորերի բառադարձակով հոգարս ֆաղափար է հռչակել, մարդկանց հիմնական հասկացի մոտ ստանդարտից հեռացրել: Դա հերթական է հասկալու ընթացիկ իշխանության անոթն է, որը սովորեցրեց ջարդել հանրային ունեցվածքն ու օրեր անց ուղղակի առուցված ասֆալտի փոխելու ու դառնալով օտար լուրջերով հարձակվեց յուրօրինակ լավաստության սրված մարդկային հասկացմանի վրա: Տանայակ ոլորտներում հանրային ակտիվացումներ եղան, բնադառնական ու սանիտար-հիգիենիկ, համայնադասերի ամրապնդումների ու համայնքների խոտորացման դեմ, փոքր ու միջին գործարարությունն ընդլվաց հարկային տեղերին դեմ, որոնց օրվա իշխանությունը բացարձակապես ամրապնդելու նստիկական ու ԱՍԾ-ական ուժերի ճնշմամբ անողորմեցրեց, աստերին էլ կալանավորելով սղառնաց:

Մեր անոթն է, որ հայրենի համարվող թե հորջորջվող իշխանությունը չեստեղծելու է լուրջ հանրային այս վիճակը, երբեմն մարդկանց հարաբերական զարգացումները փորձել է ներկայացնել որդես իր գործունեությանը համաձայնություն: Առավել մեծ վիրավորանք կառավարում կոչվողին դժվար է դասակարգել: Միայն խոտոր թիգուների հարկային արձուցումների միջոցով հարկահավաքությունից դուրս թողնելու որոշումով ՀՀ բյուջեն առնվազն 70 միլիարդ դոլարի թերակատարում ունեցավ, որը փակելու համար ձեռք մեկնեցին մեր միլիոնավոր հայրենակիցների հանգանակած հիմնադրամի միջոցներին: Ուղղակի գավազներ ոլորտից են իշխանության սնտեսական բարեփոխումների ուղղությամբ այլեւր, հասկալու գյուղատնտեսության զարգացման ուղղվածություն: Նշեն դրանցից սարսփնակը, եթե խայտառակը չասեն, «խելացի անասնագետ» անվանվածը: ՀՀ կառավարությունում այն ֆինանսիստ, ֆինանսական միջոցների հասկացման որոշումն ընդունելիս բառ անգամ չասվեց, որ ծրագրի հեղինակը ոչ թե ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարությունն էր, այլ մեր երկրում 2005 թվականից գործող ԱՄՆ-ի գյուղտնտեսամեծնի ազդեցիկների ու գյուղի զարգացման կենտրոնը, այսպես կոչված CARD-ը: Թե ինչ ավերածությունների է ենթարկվել հայկական գյուղը, տեսնելի է բոլորիս ներկայում է այն ամենը, ինչ հնարավոր է արձարել մեր բարեբեր հողերում՝ սկսած առաջին անհրաժեշտության հացահատիկից ու բուսա-կենդանական յուղերից, մաստեսակներից, անգամ սոխ ու սխտորից, բարակալակի հումից, վերամշակողներին անհրաժեշտ նյութերից ու օժանդակ միջոցներից:

Ավերվածն առավել է ավերակվում եւ սա իշխանության խնդիր է, որտեղ մեղավորների փնտրումի սրվել զարգացումը դեմ է: 24 նոյեմբեր, 2020

Ո՞րն է Արցախի հայաթափումը կանխելու միակ սարքերակը

Ինչպիսին կլինեն Ռուսաստանի հեռահար նպասակներն Արցախում

ՄԱԼՈՒԿ ԱՐԱՄՅԱԼ

Արցախյան դասերազմն ավարտվեց մեզ համար առանց չափազանցության ողբերգական կորուստներով: Արցախի՝ մոտ 9 հազար կլմ սարածք եւ հինգ հազարի հասնող հեռուսաբար զոհված զինծառայողներ: Եվ դա հակառակ 44 օր բարոնակ մեր զինվորների ու սղանների, կամավորականների ու դաստեսագորայինների ցուցաբերած զանգվածային հեռուսության: Ակնհայտ է, որ դասերազմի նման ցավալի ավարտը դասանակավորված էր բացառապես Հայաստանի եւ Արցախի քաղաքական ղեկավարությունների ոչ համարժեք եւ սխալ գործողություններով: Եթե հայկական երկու դասերազմներում լինելին հնուս եւ ռազմաքաղաքական իրավիճակին սխալաբերող ղեկավարներ, ամեն ինչ այլ էլ կունենար: Ի՞նչ ունենել են երկու իրավիճակում, ի՞նչ է լինելու Արցախի հեռ հիմա եւ հեռագայում, կարոնակի՞ ալն մնալ հայկական, ի՞նչ սահմաններում՝ այս եւ բազմաթիվ այլ հարցեր են առաջացել այս օրերին:

Միանշանակ է, որ այսօր Արցախի հայկական մնացած անվասնագության գլխավոր երաժիշակը Ռուսաստանն է եւ ռուսական խաղաղադաս գործերը: Վերջիններս կոչված են արդարևել խաղաղությունը դասերազմի հեռեանումն ձեւավորված առաջնագծի երկայնակով: Ցավով, ներկայիս Արցախից դուրս են մնացել ոչ միայն հարակից ազատագրված 7 օրանները, այլ նախկին ԼՂԻՄ-ի Հարթուքի օրանը, Շուշի, Մարտունու օրաններին մի մասը: Հայաստանի հեռ կաղմ էլ արդարևելվում է Լաչինի միջանցքով: Այս սահմաններով Արցախի հայկական մնալը մեծ կասկածներ է առաջացնում: Ի՞նչ կլինի հեռն, երբ ավարտվի ռուսական խաղաղադասների Արցախում մնալու հնգամյա ժամկետը, եթե Արցախը չունենա կարգավիճակ եւ բնակչության անվասնագ արդելու համար դասաններ եւ ավելի բարեանդաս սարածք, ֆան այն, ինչ մնացել է:

Ցավով, ներկա դասին Հայաստանը Արցախի անվասնագության երաժիշակը չէ: Հեռանկարում դա դեռես չի նշանակում: Հեռեանքար, Արցախը այս կամ այն սարածքով հայկական կարող է մնալ միայն եթե դառնա Ռուսաստանի ազդեցության գոտի: Ներկա դասին, բացի խաղաղադասներ տեղակայելուց, Ռուսաստանի Դաճնությունը սկսել է այդ սարածքում իրականացնել բազմաթիվ հումանիտար ծրագրեր, իր դեռակական միջոցներն է հասկացնում այդ նդասակով եւ անգամ ստեղծել է միջոցաբեռնական մարմին: Այդ մարմնի կասարած աճխասանները զեկուցվում են ուղղակիորեն ՌԴ նախագահ Վլադիմիր Պուտինին: Այն դեռում, երբ զինադասի մասին համաձայնագրում կամ որեւէ այլ փաստաթղթով Ռուսաստանը մնան դասակարգություններ չի սսանձնել: **Սա հուուում է Ռուսաստանի հեռահար նդասակների մասին Արցախի նկատմամբ:** Ինչպիսին կլինեն դասն՝ ռազմաքաղաքի տեղակայում եւ անվասնագության արդարևելված սսանձնում, Արցախը Ռուսաստանի մաս դարձնել, արցախցիներին ՌԴ ֆաղափարցիություն ճորհել, թե՛ մեկ այլ բան, դժվար է ասել: Հսակ կարելի է ասել, որ Ռուսաստանը փորձելու է ամրապնդվել այնտեղ: **Սակայն դա համար անհրաժեշտ է, որդեսով Արցախը լինի հայաբնակ, երաժիշակվորված անվասնագությամբ, ունենա իր բանակը՝ ինչդես հիմա: Եթե Ռուսաստանի համար սա չդառնա անկյունաքարային սկզբունք, աղա Արցախը կհայաթափվի եւ ռուսական ներկայությունն այնտեղ այլևս կկորցնի իր իմասը:** Այս գաղափարը դեմ է ամեն կերպ Ռուսաստանի հեռ մեր ճիւղանների ընթացքում առաջ մղի Հայաստանի Հանրադասությունը: Ներկա իշխանությունը, ցավով չունի մնան հնոություններ, ունակություններ, կորցրել է իր հեղինակությունը եւ ավելի անլուրջ է ընկալվում մեր դաճնակցի կողմից, ֆան նախկինում էր: Ընդհանրապես, Հայաստանի Հանրադասության ազդեցությունը բանակցային գործընթացի վրա ցավալիորեն նվազել է:

Արցախի կարգավիճակի առումով միակ հուսալի դասին այն է, որ Ռուսաստանի Դաճնության ղեկավարը հայասարել է, որ կարգավիճակի հարցը դեմ է լուծում սսանա առաջիկայում եւ ստրագրված եռակողմ համաձայնությունն առնչվում է դասերազմի դաղարեցմանը միայն: Եթե նախկինում մենք հայասարա-

ում էինք, որ Արցախը երբեք չի լինելու Արբեղանի կազմում ունենալով 7 ազատագրված օրան եւ բանակցություններում ուժեղ դիրքեր, իսկ Արբեղանը դրա հեռ չէր համաձայնվում, աղա հիմա առավել ես չի համաձայնվի: Այդ մասին մեկ անգամ չէ, որ հայասարել է այդ երկրի նախագահը: Հեռեանքար, առանց Ռուսաստանի Դաճնության ազակցության, գործնականում անհնար կլինի հասնել անգամ ԼՂԻՄ-ի նախկին սահմանների վերակազմմանը եւ Արցախի ինքնորոշման իրավունքի իրացմանը: Սակայն բարդ է կանխագուրակել, թե ինչպիսին կլինի Ռուսաստանի դիրքորոշումը առաջիկայում: Եթե միջանկյալ կամ փոխզիջումային լուծում համարվի Արցախի որեւէ կարգավիճակը Ռուսաստանի կազմում, աղա դա կլինի փրկություն արցախահայերի եւ Արցախի համար: **Հակառակ դեռում, Արցախի վերջնական հայաթափումից չենք խուսափելու: Ամեն դեռում դեմ է արձանագրենք, որ դասերազմը չի ավարտվել:** Այս հակամարտության մեջ ներգրավված կողմերից եւ ոչ ոք, անգամ Արբեղանը, որ հարթանակ է տնում, գոհ չէ արձանագրված արդյունքից:

Այսպես, Արբեղանը ցանկանում էր գրավել ամբողջ Արցախը, բայց Ռուսաստանը դա թույլ չսվեց: Բացի դրանից, Արբեղանը սսացավ նաեւ ռուսական ռազմական ներկայություն իրենը համարող սարածքում: Հայաստանը եւ Արցախը, որքան էլ որ ցավալի է այս դասին, դասրված կողմ են եւ միանգամայն բնական է, որ այս արդյունքի հեռ չենք հաճսվելու: Ռուսաստանը դժգոհ է սարածաօրանում թուրքիայի ակտիվացումից եւ սարբեր ֆայլեր է անելու այն նվազեցնելու եւ իր դեռակասարումն մեծացնելու ուղղությամբ: Թուրքիան նույնպես դժգոհ է: Նա ավելի մեծ ակնկալիքներ ունեւ ավելացնելու իր ներկայությունը Հարավային Կովկասում, հասկալու Սիրիայում դիրքերի որոշակի զիջումից հեռ: Թուրքիան համառորեն ձգտում է ռուսական խաղաղադաս ուժերի հեռ համասեղ մասնակցել խաղաղադաս առաքելությանը Արցախում: Ռուսաստանը դրան դեմ է ու համաձայնվել է միայն ռուս-թուրքական դիտորդական կենտրոնի առկայությանը Արցախի սարածքից դուրս:

Մեր խնդիրն այսօր Ռուսաստանի Դաճնության հեռ մեր հարաբերությունների վերակազմումն է եւ մեր դեռակասարման մեծացումը, որն, ինչդես արդեն նշեցինք, այսօր մոտեցել է գոյի: Ընդհանրապես, Հայաստանի Հանրադասությունը դեմ է դառնա Ռուսաստանի ազնիվ դաճնակիցը եւ մոռանա Արեւմուտքի հեռ կաղվող անօգուտ հույսերի մասին: Միայն այդ դեռումն հնարավոր կլինի այս դասերազմում կորցրածից ինչ-որ բան բան հեռ բերել՝ գուցե նաեւ առանց դասերազմի: **Սակայն դա համար ՀՀ ներկայիս բարոյագրված իշխանությունը դեմ է հեռանա, հակառակ դեռումն սարածաօրանում տեղի ունեցող գործընթացներից ոչ միայն օգուտներ չենք կարող կորզել, այլ նաեւ կարող ենք նոր կորուստներ ունենալ:**

Ով՞ ինչի համար է պատասխանատու

Այն մսին զուգահեռ, որ վարչադաս Փաճինյանը հայսնել է կառավարության երեկվա նիստին, թե այս ծանր ժամանակում իր վրա է վերցնում հեռագա զարգացումների դասասխանասվությունը՝ արտաքին եւ ներքին կայունության ու անվասնագության արդարևելված առումով, հեռաքրական է մի ուրիշ տեսակետ, հնչած Ազգային ժողովում: Իսխող «Իմ ֆայլը» իմբակցության դասգամավոր Վլադիմիր Վարդանյանը լրագրողների հեռ զրույցում նշել է, թե

Արցախը դեմ է ներգրավվի բանակցային գործընթացում, որը դեմ է բարոնակակի ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի գործընթացում, այսինքն՝ Արցախն իր ճակասարի դասասխանասվությունն իր վրա դեմ է վերցնի: Որ գործընթացը կվերակազմվի՝ դրա մասին է վկայում նաեւ Արցախը ճանաչելու անհրաժեշտության մասին Ֆրանսիայի սենատի բանաձեւը, որն իրավական փաստաթուղթ դառնալու համար դեռ դեմ է անցնի Ֆրանսիայի Ազգային ժողովով

ու Մակրոնի ստրագրությունը կրի: Սակայն դա հազիվ թե արագ տեղի ունենա, կամ առհասարակ տեղի ունենա, ԱՄՆ-ն ու Ֆրանսիան ուղղակի կուզենան արագ վերակազմել Մինսկի խմբի ձեւաչափը՝ մասնակցությունը գործընթացներին վերակազմելու համար, ու Ֆրանսիան բանաձեւով այդ ճանադարին է բացել: Այս բոլորին կարող է խանգարել Իրանին խփել սղառնացող ու դեռես իշխանության ղեկին զսնվող Թրանսիլը:

ԵՐԿԱՆԴ ԱԶՍՏՅԱԼ

Վեսոյթ, ԱՄՆ

Հայաստանի մասին լուրեր լսելը, լինի Երեւանից, թե այլ վայրերից, իսկական մոլորակաց է դարձել աշխարհով մեկ սփռված բոլոր հայերի համար: Որդես դեմոսթոյուն Հայաստանը դասական հողատարած կորցրեց դարաբարայան այս վերջին դաստիարակում, մինչ բազմաթիվ ընճամհիմներ կորցրեցին իրենց 19-22 արեական ողիներին եւ դուստրին: Ըստ Ռուսաստանի նախագահ Վլադիմիր Պուտինի հայկական կողմի գոհվածների թիվը չորս հազար է, իսկ վիրավորվածների թիվը՝ մի քանի հազար:

Միջազգային Կարմիր խաչի ընկերությանն է համահարակած վերահսկել գերիների եւ դիակների փոխանակման գործողությունները, բայց ադրբեջանական կողմը խոչընդոտում է այդ կառույցի առաջընթացը, հավանաբար բացօթյա համար Բաֆլի գործած դաստիարակական ուժերը: Ադրբեջանցի զինվորները հոյանություններ են սառածապնդներ են ցզանառում, որոնցում դասկերված է, թե ինչպես են դիմախար սպանում կամ խեղում հայ զինվորներին: Ռուսաստանի նախագահը ինքն էլ անդրադարձավ այդ անդամահատումներին, ինչպես նաեւ ֆոսֆորային եւ կասետային ռումբերի դաստիարակող գոհված անմեղ քաղաքացիների հարցին:

Հասկանալի է, որ նոյեմբերի 9-ին ՌԴ նախագահ Վլադիմիր Պուտինի, ՀՀ վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի եւ Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիևի ստորագրած խայսառակ համաձայնագիրը քաղաքական դժվարին կացություն ստեղծեց Հայաստանում, որին գումարվեց վերահսկողությունից դուրս ելած համավարակի սասկացումը:

Պատահական չէր, որ ադրբեջանական առաջին արեսիան սեղի ունեցավ Գյումրու սարսափելի երկրաշարժի օրերին, որն ավերեց քաղաքը եւ դասճառ դարձավ 25 հազար քաղաքացիների մահվան: Ներկա դաստիարակող սանձազերծվեց բնական մեկ այլ աղետ՝ covid-19-ի օրերին, երբ Արցախում ու Հայաստանը թուլացել էին համավարակից, եւ դասճառ հակահարված չկարողացան սալ Ադրբեջանին, որի թիկունքում կանգնած էր Թուրքիան:

Պատերազմի առաջացած վիասությունն ու կորսված երիտասարդ կյանքերի ցնցող թիվը դժվար հաղթահարելի են դարձրել Հայաստանի վերականգման մարտիկները: Նոյեմբերի 9-ը, եթե անձեռնմխ չհայրենասերն անգամ որոշի լիել հայրենիքը, աղանա արարիլ հասկանալի է դառնալու, եթե ոչ՝ արդարացված:

Վիճարարությունները, հանրահավաքներն ու ֆնդարկումները որդես կասարսիս են ծառայելու, մինչեւ որ ուրվագծվի ցանկալի վերականգման ճանդարհը: Բայց նախքան այդ, առողջ եւ սառը դասող անձնավորություններ յոթ է հանդես գան՝ փրկելու համար այն ինչ դեռ հնարավոր է փրկել այդ հաղթեղ ստորագրված խաղաղության հայտարարությունից:

Ղարաբաղի շուրջ որդես անվսանդության գոհի համարվող յոթ ցզանների ռազմական դրկսրինը սխալ դուրս եկավ,

սարածաքցանուն հասկադես Թուրքիայի ակտիվ մասնակցությամբ առաջացած ուժերի նոր վերականգնվող մասնակցության: Համաձայնության արդյունքում ոչ միայն այդ սարածները զիջեցին, այլեւ Ղարաբաղի ճակատագիրը դրվեց հարցականի սակ: Միեւնույն ժամանակ Հայաստանի սարածի հարավային հասվածը, Բաֆու-Նախիջեւան ճանադարհի շինարարությամբ փոխզիջման առակա դարձավ:

Ի դեղ, դեղի Նախիջեւան ճանադարհը առաջին անգամ առաջարկել էր Ադրբեջանի թունդ դասդայան, ԿՀՎ-ի երքեմի աշխատակից Պոլ Գոբլը: Այդ ժամանակ գաղափարը անազական ու վրդվեցնող էր արակվել, չնայած առաջ էր քաշվել Հայաստանի եւ Ադրբեջանի միջեւ սարածների փոխանակ-

խմբավորումների առաջնորդներից Բաբերը հյուծվում են ակիեկան բանակացեցում եւ գրված են իրենց սեսակեց արտահայտող հայտարարություններ անելու իրավունքից:

Այժմ, երբ Ռուսաստան է խրախուսում հայերի վերադարձը Ղարաբաղ, անկալի հեսագ կարգավիճակի հարցը աս ավելի հրասաղ է դարձել: Ներկա համաձայնությունը հինգ սարվա ժամկետով է կնկված, եւ ակնեռել է, որ Բաֆուն առաջինն է լինելու վերջ դնելու ռուսական զորքերի սեղակայմանը նախքան, որ այդ ժամկետը ավարտվի: Եվ դա լինելու է Թուրքիայի դրդմամբ, որը նույնդես մասնակցում է խաղաղադասիման ծրագրին, հակառակ Մոսկվայի հակասիացումներին:

Նոյեմբերի 17-ի երկար հարցարույցի ժամանակ նախա-

սահորեն ենթադրել, որ Մոսկվան ի վերջ է ընդառաջ գնալու թուրքական դասահանդերին:

Մոսկվան հսկայական մարդասիրական օգնություն է ցուցաբերում Ղարաբաղին, հրադուրելու համար հայերին, որ վերադառնան իրենց սները: Սակայն, ժամանակավոր երաշխիքները բավարար չեն կարող լինել Ղարաբաղի հայերի վստահությունը ձեռք բերելու համար:

Նախորդ բոլոր բանակցությունների ընթացում, երբ փաթեթային կամ իայլ առ իայլ լուծումներ էին դրված սեղանին, Ադրբեջանը միշտ էլ ցզանցել էր կարգավիճակի հարցը, կամ հեսաձգել այն անորոշ ժամանակով, մինչդեռ Հայաստանը առաջնային կարեւորության խնդիր էր համարել այն, գիտակցելով, որ Ադրբեջանը կարող է հրաժարվել հարցը ֆնդարկելուց, երբ

րադես աս ավելի հասասակամ դիրքորոշում որդեգրեցին, քան ուրիշները, նույնիսկ Ղարաբաղի ճանաչման հարցը Սեւասի օրակարգ բերելով եւ միաձայն ընդունելով: Մ. Նահանգները ընտրությունների կրկեսի վերջին փուլն է թեակոխում եւ ուրեմն կարող է հասցնել միանալու մյուս համանախագահներին: Հենց համանախագահները հանդիդես, սեսնելու են, որ իրենց կամից անկախ, երկու սկզբունների հարցն արդեն լուծված է, եւ իրենց դես է կենսրոնացան երրորդ այսինքն ինՆունոյան հարցի վրա:

Հայաստանը ցավալի դարսություն կրեց, բայց բացարձակ հաղթողը Ադրբեջանը չէղավ: Առաջին հաղթողը Ռուսաստանն է, որ թեկուզ ժամանակավոր, իր զորքերը մսցրեց Մովեսական Ադրբեջանի սարած: Երկրորդ հաղթողը Թուրքիան է, որն ամբողջ թափով Ադրբեջանում է: Կա նաեւ երրորդ հաղթողը՝ որն Իսրայելն է: Իսրայելցի մսավորականների եւ մարդու իրավունքների ակտիվ գործունեությունը ծավալողների բարեխիղճ կոչեցը հոդս ցնդեցին ռեակոլիտիկա ասիերի ճնեման ներք: Իսրայելը ոչ միայն կարողացավ հինգ միլիարդ դոլարի արժողությամբ զենք վաճառել Ադրբեջանին, այլեւ Իրանին ավելի մոտիկ լինելու հնարավորություն սացավ հայկական զորքերի Ղարաբաղից դուրս բերման հեսեսանում: Այժմ Իսրայելը կարող է իր մեսդիսարկման գործունեություններն ու հարձակողական կանխարգելիչ ծրագրերը աս ավելի դասաճառ ձեռով իրականացնել: Այսեսղ մենք ականասես ենք լինում, թե ինչպես են հանդերձում Իսրայելի եւ Թուրքիայի ռազմական ասիերը, մինչ Էրդողանը ճոռոնախոսելով իբր դասդայանում է դաղեսիցիների ասիերը:

Երբ անեն ինչ հանդարսլի եւ Ադրբեջանի հասարակությունը իմանա դասեսազմում իր կորուսների իսկական չափերի մասին, Ալիևի ամբարսական կեցվածից ոչինչ չի մնալու: Ադրբեջանցիները նաեւ հայտարարելու են, որ ռուսական զորքերն են սեղաբաշխված իրենց երկրում, եւ որ Թուրքիան Ադրբեջանը դարձրել է «մարիոնեսային մի դեսություն»: Այդ բնորոշումը «National Interest» հանդեսում վերջերս հրասարկված իր հոդվածում Մայլ Ռուբինն էր սվել՝ խոսելով Հյուսիսային Կորդոսի մարիոնեսային ռեժիմի մասին:

Թուրքիայի օսմանյան փառասիրություններն ու Ռուսաստանի ծավալադասական փայլերն իր անմիջականորեն հարեւան երկրների նկասմամբ թույլ են սախ եւթադրելու, որ սարածաքցանում իլյրսումները օուս չեն ակարսվելու: Հայաստանը չի կարողանալու դիմանալ այդ անեմին մինչեւ ձեռք չբերի գերհզոր մի զենք, կամ դրա միջուկային կանխարգելիչ սարբերակը:

Նուրերը հավասիացում են, որ Իսրայելն իր միջուկային փորձարկումները գաղսնաքար իրականացրել է Հարավային Աֆրիկայում, իսկ Պակիստանն իր միջուկային զինանոցի համար նախագծեր է գնել Հյուսիսային Կորեայից: Հայաստանը դարադաս չի կարող այլեւ հանդես գալ որդես աշխարհի հասարակության «անեմազմով փաղաքացու» կարգավիճակով, երբ իր ֆիզիկական գոյությունն է վսանգված:

Անգլ. քարզանեց՝ ՏԻՄՈՒԹ ԾՈՒՆԻԿՅԱՆԸ (The Arm. Mirror-Spectator)

Ճակատագրի եւ դասմության մարտարավերներին ընդառաջ

ման ցզանակներում: Հայասանը յոթ է վերսանար Ղարաբաղը եւ փոխարենը Ադրբեջանին սրամարդեր միջանցի Հայաստանի սարածով:

Ներկա համաձայնությամբ Ադրբեջանը մերժում է նույնիսկ ֆնդարկել Ղարաբաղի կարգավիճակը: Պոլ Գոբլն է հանկարծ վերստին հայտնվել երկար լույությունից հետո: «Eurasia Review» հանդեսի նոյեմբերի 24-ի համարում նա ցնեզգին որդունում է Ադրբեջանի հաղթանակը եւ ֆնդարկելով կարգավիճակի հարցը նուս: «Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիևը հսակ արտահայտել է, որ ոչ մի հասով կարգավիճակ Լեռնային Ղարաբաղին ընդունելի չէ: Այս դիրքորոշումը դասդայանում են ոչ միայն երկրի բնակչության 90 տոկոսը, որոնք եթնիկ ադրբեջանցի են, այլեւ մյուսները, որոնք դասկանում են սարբեր խմբավորումները»: Գոբլը այնուհետեւ այս խմբավորումների (լեզգիներ, ավարներ, ցախուրներ, թալիշներ, րդեր) անդամներին մեջբերելով հանգում է հեսեյալ եզրակացության: «Ինչդեհ կարող են Ղարաբաղի հայերը, որոնք զանգվածաբար կոլեցին Հայաստանի կողմին, որդեսգի մասնասեն Ադրբեջանը, սանակ հասով կարգավիճակ»:

Այս եզրակացությամբ հանգելու համար Գոբլը, իհարկե, հիմնվում է իր ընթերցողների հնարավոր տգիտության վրա, որոնք վստահաքար չգիեսն, որ այդ

գահ Պուտինը անդրադառնալով այս հարցին, ասաց. «Ինչ վերաբերում է խաղաղադասիների առաջընթացին, ճիշտ է, որ Ադրբեջանում ու Թուրքիան ասունակում են դնդել Թուրքիայի հնարավոր մասնակցության մասին, բայց վստահ են կարողացել են հանդգել Ադրբեջանի իմ գործընկերներին, որ չդես է այնուհիս դայամներ կամ ասարձադեներ սեղծեմ, որ նսեմացնի ձեռք բերված դայմանավորվածությունը, քանի որ այն կարող է կողմերին դրդել ծայրահեղ միջոցների կամ գործողությունների դիմելու: Ես ի նկասի ունեմ անցյալի դառը փորձը, այն որդերգակն են արյունալի դեղբերը, որոնք սեղի ունեցան Առաջին համաշխարհային դասեսազմի օրերին, ցեղասպանությունը»:

Ինչպես սեսնում ենք, Պուտինը գիտակցում է ցեղասպանության հարցի փաղաքական ուժը եւ ասլավ կիրառում է այն իր դիվանագիտության մեջ, մինչդեռ Հայաստանի ներկայացուցիչները աս անգամներ չեն կարողացել այն օգսագործել իրենց դիվանագիտական բանավեճերում:

Ինչեսե, անկախ այդ հարցից, նախագահ Էրդողանն արդեն իսկ իր զորքերը սեղակայել է Ադրբեջանում, գումարած դրան Հայաստանի սահմանին, Իգդիրի մոտակայքում կենսրոնացրել է իր զինված ուժերը: Միդիայում եւ Լիբիայում Ռուսաստանի նախկին դասվածն ունեմալով որդես ուղեցույց, կարող ենք վս-

տանի իր նոդասակին: Պուտինն ու Լավրովը նեել են, որ կարգավիճակի հարցը չի ուուել դես, եւ դրան հնարավոր կլինի անդրադառնալ, երբ վերականգնվեն բնականոն հարաբերությունները երկու երկրների միջես: Սա իհարկե երկար գործընթաց է: Ռուսաստանը ասարդես սույն համաձայնագիրը սոուրագված սեսնել ԵԱՀԿ ձեեսչափից դուրս: Վերջինս առաջարկում էր, որ խաղաղադասիության դարսականությունները վստահվեն սկանդինավյան զորքերին: Ռուսաստանը մոտ ութ սարի առաջ կորցրել էր (դասանցված խիս բարձր վարձագնի դասառով) Գաբալայի (Ադրբեջանում) ռադիո-սեղորոշիչ կայանից օգսվելու հնարավորությունը եւ սա առիթ էր ամբողջ ուժով վերադառնալու Մովեսական Ադրբեջանի սարած:

Արեւմուտքն, իհարկե, ձեռները ծալած չի հեսեելու, թե ինչպես է Մոսկվան իր դիրքերն էլ ավելի ամրադորում Հարավային Կովկասում Հայաստանից եւ Վրաստանից (Աբխազիա եւ Հարավային Օսեսիա) հետո, անցնելով նաեւ Ադրբեջան: ԱՄՆ-ն երկու ձեուվ կարող է հակադարձել (ա) խրախուսելով Թուրքիային, որ դիմակայի Ռուսաստանին եւ (բ) վերաիմասավորելով ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի գործունեությունը, որսեղ Ֆրանսիան եւ Միացյալ Նահանգները, որդես համանախագահներ, դես կարող են իրենց խոսքն ասել: Առաջին սարբերակը դեմ է հայկական կողմի ասիերին, մինչդեռ երկրորդը յոթ է, որ որդունեելի լինի Հայաստանի համար, հասկադես Լավրովի այն խոսքերից հետո, թե խաղաղության համաձայնագիրը սոսկ մի փաստաթուղթ է, որը վերջնական սեսի յոթ է բերլի Մինսկի խմբի հես բանակցելուց հետո միայն:

Հիշենք, որ ԵԱՀԿ-ի բանակցությունները հիմնվում էին երեք սկզբունների վրա. (ա) հակամարտության կարգավորում առանց ուժի գործադրման, (բ) սարածային ամբողջականություն եւ (գ) ինՆունոյան իրավունք: Ադրբեջանը խախեսց առաջին սկզբունքը նախահարձակ լինելով եւ ձեռք բերեց այսդես կոչված սարածային ամբողջականություն: Այժմ մերժում է հասլի առնել երրորդ սկզբունքը: Նախագահ Մակրոնն ու Ֆրանսիան ընդիման-

ՆԱԻՐ ՅԱՆ

Նոյեմբերի 20-ին Արցախի Ադրբեյջանի ժողովրդի հանձնված Ադրբեյջանին: Եռակողմ համաձայնագրի ստորագրման պահից սկսած՝ ամբողջ հայությունը սարսափում էր այն մտքից, որ հայկական երկրորդ թեմաթյունը կորցնելով՝ կորցնում ենք նաև այնպես դարձրած ձեռնարկը՝ ու դրանով իսկ հայկական դատարանը: Ադրբեյջանի արտաքին գործերի նախարարը՝ Էրազմ Զադրոյանը, արտահայտեց իր անհանգստությունը: Ադրբեյջանի արտաքին գործերի նախարարը՝ Էրազմ Զադրոյանը, արտահայտեց իր անհանգստությունը: Ադրբեյջանի արտաքին գործերի նախարարը՝ Էրազմ Զադրոյանը, արտահայտեց իր անհանգստությունը:

մեակությանը փաստակերպ աջակցություն էր ցուցաբերում: Արցախի ժողովրդի հանձնված Ադրբեյջանին: Եռակողմ համաձայնագրի ստորագրման պահից սկսած՝ ամբողջ հայությունը սարսափում էր այն մտքից, որ հայկական երկրորդ թեմաթյունը կորցնելով՝ կորցնում ենք նաև այնպես դարձրած ձեռնարկը՝ ու դրանով իսկ հայկական դատարանը: Ադրբեյջանի արտաքին գործերի նախարարը՝ Էրազմ Զադրոյանը, արտահայտեց իր անհանգստությունը: Ադրբեյջանի արտաքին գործերի նախարարը՝ Էրազմ Զադրոյանը, արտահայտեց իր անհանգստությունը:

ու հիմա ամբողջ արդյունքը համաձայն էր, ավելի ճիշտ՝ նվիրվում էր Ադրբեյջանին: Եռակողմ համաձայնագրի ստորագրման պահից սկսած՝ ամբողջ հայությունը սարսափում էր այն մտքից, որ հայկական երկրորդ թեմաթյունը կորցնելով՝ կորցնում ենք նաև այնպես դարձրած ձեռնարկը՝ ու դրանով իսկ հայկական դատարանը: Ադրբեյջանի արտաքին գործերի նախարարը՝ Էրազմ Զադրոյանը, արտահայտեց իր անհանգստությունը: Ադրբեյջանի արտաքին գործերի նախարարը՝ Էրազմ Զադրոյանը, արտահայտեց իր անհանգստությունը:

ՌԴ-ում Ադրբեյջանի դեսպանի՝ Փոլադ Բյուրյուլյովի՝ Ադրբեյջանի մեակությանը փաստակերպ աջակցություն էր ցուցաբերում: Արցախի ժողովրդի հանձնված Ադրբեյջանին: Եռակողմ համաձայնագրի ստորագրման պահից սկսած՝ ամբողջ հայությունը սարսափում էր այն մտքից, որ հայկական երկրորդ թեմաթյունը կորցնելով՝ կորցնում ենք նաև այնպես դարձրած ձեռնարկը՝ ու դրանով իսկ հայկական դատարանը: Ադրբեյջանի արտաքին գործերի նախարարը՝ Էրազմ Զադրոյանը, արտահայտեց իր անհանգստությունը: Ադրբեյջանի արտաքին գործերի նախարարը՝ Էրազմ Զադրոյանը, արտահայտեց իր անհանգստությունը:

Եռակողմ համաձայնագրի ստորագրման պահից սկսած՝ ամբողջ հայությունը սարսափում էր այն մտքից, որ հայկական երկրորդ թեմաթյունը կորցնելով՝ կորցնում ենք նաև այնպես դարձրած ձեռնարկը՝ ու դրանով իսկ հայկական դատարանը: Ադրբեյջանի արտաքին գործերի նախարարը՝ Էրազմ Զադրոյանը, արտահայտեց իր անհանգստությունը: Ադրբեյջանի արտաքին գործերի նախարարը՝ Էրազմ Զադրոյանը, արտահայտեց իր անհանգստությունը: Ադրբեյջանի արտաքին գործերի նախարարը՝ Էրազմ Զադրոյանը, արտահայտեց իր անհանգստությունը:

Տիգրանակերտ. Ադրբեյջանին հանձնված իրական երազանք

Տարբերությունը միայն Տիգրանակերտի վերաբերմամբ չէր, մեր ակադեմիկոսներն Ադրբեյջանցիներին չզիջող թերահավատ հողատերեր էին գրում: Ի հեռուկա այս ամենի՝ մենք աշխատել ենք, ղեկավարել ենք, ֆադալը ցարունակաբար հայտնաբերել ենք: Դրանով մեզ ավելի լավ են գնահատել, լսել, հրավիրել սարքեր գիտաժողովների: Հայկական քաղաքներից հաճախ են լսել՝ Տիգրանակերտ ես գտել, դե աչիլ լույս: Ինչքան վնասակար, հակազգային վերաբերմամբ են տեսել: Ես հաղթահարել եմ ամենը: Ո՛վ էր խանգարում, որ ամեն մեկն իր Տիգրանակերտն ունենար: Ինչո՞ւ չմիավորվեցին, ջանք չգործադրեցին, որ Տիգրանակերտը մնար:

ում, դարստի ղեկ ցարուն ու առավոտյան հայտարարում, թե ֆադալ են հայտնաբերել: Բայց ինչո՞ւ էր դա հնարավոր, եթե որոշ ֆադալ մեկ տոննա ֆառ ունեն ու սեղաբարձելն անգամ անհնար է: Թող Ադրբեյջանցիները գային, տեսնե՛մ՝ կկարողանա՞յին Տիգրանակերտի ֆադալը սեղից ցարձել: Սկզբում հեզմանով, սարկազմով էին վերաբերվում մեր ղեկավարներին ու հայտնաբերություններին, իսկ որոշ ժամանակ անց՝ 2008-10 թվականներին, արդեն սկսեցին կարգալ հեռազոտությունների արդյունքները, հայտարարեցին, թե մեր հայտնաբերածը աղվանական Տիգրանակերտն է: Անիրական բան. ինչո՞ւ մեզ է Աղվանում Տիգրանակերտ անունով ֆադալ լինի, Աղվանում՝ հայկական թագավորի անունով ֆադալ: Ադրբեյջանցիներն ի՞նչ է թագավոր չունե՞ին, որ հայ արքայի անունով են ֆադալ կառուցել: Չավեց է սա ուղղակի:

նր մի ֆանի ամիս առաջ, լույս է ընծայել մի գիրք, որը վերագրված է «Ալբանիայից միջնա-Առան»: Ֆրանսիացի, կանադացի հեռազոտները կեղծ բաներ են գրում Ադրբեյջանական դատարանին մասին, ի՞նչն է ստիպում մրանց այդ ֆայլն անել: Չգիտեմ: Սա արվում է համաբարձրաբար մակարդակով. նույնը վերաբերում է ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ին, ԻԿՕՍՕՍ-ին: Ինչո՞ւ էր դա թագավորի ժամանակ թույլ սկսեցին Արցախում բնաջնջել հայերին, այնպես էլ թույլ են տալիս, որ հայկական մեակությանը բնաջնջվի:

Տիգրանակերտում ծիծեռնակապոչ ցարկածով շինություններ կան. ճարտարապետական այդ մեթոդը թույլ չի տալիս, որ երկրաբանները ֆանդեն դարձնեն ու դառնան: Ամբողջ Կովկասում Տիգրանակերտը կրաբարձրաբար օգտագործման առաջին օրինակն է:

Չեղարկված հայացքով հիշումք առաջին ղեկավարները, ընթացքը: Կդասմե՛ք...

- Մինչև 2008 թվականը, ղեկավարներն արել են «Երկիր եւ մեակություն» կազմակերպության ֆինանսավորմամբ, որի ակունքներում կանգնած է եղել Սեակ Արծրունին: Նա է ինձ առաջարկել ղեկավարներն սկսել: Մինչ այդ, ես միշտ մտածում էի՝ Տիգրանակերտն առաստիվ է, ինչո՞ւն գնամ առաստիվի հետեւից: Հնագիտություն Տիգրանակերտը մինչ այդ սեղորոշված չի եղել, հետքերն էլ ունեն մեկը չէր տեսել, այդ մենք ենք առաջին անգամ 2005 թվականին հայտնաբերել ու հաջորդ սարի ղեկավարներն սկսել:

Իսկ նման արձագանքներն ու հարձակումներն առանձին անհատների կողմից էին, թե՞ արբեյջանցիները համակարգված ֆադալականությամբ էին ուղղորդվում:

- Անկախ մեր աղաքացիներից, անկախ մեր աշխատանքից՝ Ադրբեյջանական մեթոդն էր մեթոդը: Ես աշխատեցի ըստ ծրագրվածի, թե իբր այս ամենը կեղծ է, իբր մենք ուրիշ ղեկավարներին թաղանթում ենք, յուրացնում: Մինչև այսօր այդ ֆարգչությունը ցարունակվում է. ասել, թե Ադրբեյջանական ակադեմիական քաղաքակրթությունն ինչ-որ բան է փոխվել, իհարկե, սխալ կլինի: Դա դատարանական ֆադալականություն է՝ լավ ծրագրված ու ուղղորդված: Դա առանձին մարդկանց դիրքորոշումն ու ֆարգչությունն է, այլ համակարգված ղեկավարական ֆադալականություն:

Տիգրանակերտը հիմնվել է՝ օգտագործելով փոքրասիական ամրաշինական հնարավորությունները: Տիգրանակերտի ամրաշինական կոնցեպտը մեակվել է Ալեքսանդրիայում, Զ.ա. 3-րդ դարում: Փոխում ենք Արցախը Տիգրանակերտի դարձնելու մեակությանը:

Տիգրանակերտը հիմնվել է՝ օգտագործելով փոքրասիական ամրաշինական հնարավորությունները: Տիգրանակերտի ամրաշինական կոնցեպտը մեակվել է Ալեքսանդրիայում, Զ.ա. 3-րդ դարում: Փոխում ենք Արցախը Տիգրանակերտի դարձնելու մեակությանը: Տիգրանակերտը հիմնվել է՝ օգտագործելով փոքրասիական ամրաշինական հնարավորությունները: Տիգրանակերտի ամրաշինական կոնցեպտը մեակվել է Ալեքսանդրիայում, Զ.ա. 3-րդ դարում: Փոխում ենք Արցախը Տիգրանակերտի դարձնելու մեակությանը:

Չեղարկված հայացքով հիշումք առաջին ղեկավարները, ընթացքը: Կդասմե՛ք...

Տիգրանակերտում ծիծեռնակապոչ ցարկածով շինություններ կան. ճարտարապետական այդ մեթոդը թույլ չի տալիս, որ երկրաբանները ֆանդեն դարձնեն ու դառնան: Ամբողջ Կովկասում Տիգրանակերտը կրաբարձրաբար օգտագործման առաջին օրինակն է:

Հ.Գ. ինչո՞ւ էր ֆադալականությամբ հայկական Տիգրանակերտի հետ, հետ կիմանանք, բայց նոյեմբերի 20-ին նրանք դարձրան Տիգրանակերտը հենց իրենց հանձնված, Ադրբեյջանի դրոշմ անմիջապես տեղադրեցին Տիգրանակերտի դրոշմը:

ԱՐՅԱԽ

Լիբանանցի արար բանաստեղծ եւ հրատարակիչ Նաժի Նաամանը հայ ժողովրդի վաղեմի բարեկամներից է: Երկու անգամ այցելել է ՀՀ եւ Արցախ՝ նդասակ ունենալով ուղեգրությունների գիրք հրատարակել մեր երկրի ու մշակույթի մասին: Առաջին այցելությունից հետո նրա «Ես հայ եմ» բանաստեղծությունը տղերիս հեղինակի քարզմանությամբ տղազրվել է «Ազգ» թերթում: «Արցախ» բանաստեղծությունը, որով Նաամանը հաստատում է իր անախ սերն ու համակրանքը հայ ժողովրդի հանդեմ, ծնունդ է առել արցախյան երրորդ դասերազմի դաժան ու արյունալի օրերին:

ՆԱՃԻ ՆԱՄԱՆ, Լիբանան

Ո՛վ Արցախ աշխարհ,
Կրկնադասկի՛ր սերս քո հանդեմ:

Երբ իմ աչքերում դաջվեցին մեկերն
Յանդերդ գըրուխս, ջրերդ վարար,
Յավասա՛, իրո՛ք, ես մկրսվեցի՛,
Դարձա նվիրյալ մի արցախահայ...
Ու երբ հողվեցին ոսքերս մի օր
Յողիդ հոգնասանջ,
Որ հեծկլսում է արյան գետերից,
Դարձա ընդվզող ու ընդդիմադիր
Անիրավության այս մղձավանջում,
Դարձա մտահոգ:

Օ՛, հող Արցախի, սառադում եմ ես,
Երբ նավթի, գազի բույրը Ես հավեթ
Ու գայթակղիչ
Թանկ է ավելի ու դառնում է փող՝
Ջեռփին սգետի ու մարդաստանի...
Յարյուր սարի անց
Նորից է հառնում յաթաղանը կեռ,
Որ համալրի խավարն օսմանյան:
Նախկինում հզոր ցարը հարձակվող
Լքում է ռազմի դաժար ու չփյուն
Յաջորդ իսկ օրը...

Չարանե՛նգ աշխարհ...
Արարս սարից,
Յայոց սրբազան ֆաղախներից գաս
Մեր ողորդներից խլում եմ նաեւ
Արցախը ազաս:

Ո՛վ դու չարանե՛նգ անարդար աշխարհ...
Արցախահայը
Մայր հողից իրեն գաճելուց առաջ

Վանք ու մասուհից
Սուրբ մատուհներն է ղոկում
Խենթացած,
Յրկիզում տունն իր,
Եվ աճյունները հանում դադերի
Ու սանում իր հետ,
Որ էլ չեղծի թուրը սրբադիդ...
Եվ սարագրության ճանադարհներն են
Ուղեկցում, ավա՛ղ, արցախցուն
հղարս...

Անարդար աշխարհ, այսդիսին
ես դու,
Որում տեղ չունեն
Յայրենիները փոքրիկ ու խոխոս,
Որոնց չեն օգնում մարդիկ սառնասիւրս,
Բիւրս ու անողոք...

Ողբում եմ ցավդ, բարձրաբերձ
Արցախ,
Ջեզ սիրողի դես ու նվիրյալի...
Նաեւ Բարձրյալը դիտի արսասվի
Ջո ցավի համար:
Նախանձում եմ ես
Ճերմակագլուխ այն արծիվներին,
Որոնք ճախրում են
Ամենափրկչից միջուկ Դադիվանք...
Ավա՛ղ, էլ երբեք չեմ կարողանա
Դաջել աչքիս մեջ
Վեհ գմբեթները այն բարձրաբերձիչ,
Ու Տերը անգամ էլ չի գտնելու
Չորավոր խաչը նվիրյալ Որդու,
Խաչը այն սիրո,
Որով նա մարդկանց կադում է իրար...

Ո՛վ Արցախ աշխարհ,
Կրկնադասկի՛ր սերս քո հանդեմ,
Թո՛ղ որ սառադեմ այս անախ ցավից...

Ես դարուրված եմ քո սախուկ սիրով,
Ադում եմ նաեւ հուճերով անմեռ
Ու այդ սիրով էլ՝ կմեռնեմ մի օր:

Թարգմանությունը՝
Բարկեն ՄԵՄՈՆՅԱՆԻ
Տողաղիներ՝ Գեորգ Յաղիչյանի

Նարինե Արզարյանը՝ Եվրոպայի ամենահուզիչ գրողների շարքում

Բրիտանական «Գարդիան» օրաթերթը վերջերս ռուսալեզու հայ արձակագիր Նարինե Արզարյանի անունը ընդգրկել է Եվրոպայի ամենահուզիչ գրողների շարքում: Դրան մասնավորապես նդաստել է Արզարյանի «Երկնից ընկավ երեք խնձոր» վեդի անգլերեն հրատարակությունը Մեծ Բրիտանիայում: Այն հիմա առկա է նաեւ «Ամազոն» համացանցային հարթակում:

1971-ին Տավուսում ծնված, ութ գրի հեղինակ, ռուսական գրական բարձրագույն մրցանակների արժանացած Նարինե Արզարյանը բնակվում է Մոսկվայում, սակայն Յայասանի հանրադեությունիս ֆաղափար է ու հաճախ է լինում հայրենիքում: Այս օրերին էլ նա Յայասանում է՝ փորձելով իր գրչով եւ գործով թեթեւացնել արցախցի սարագրների վիճակը:

Նեւեմ, որ անգլերենը սասներեբերող լեզուն է, որով թարգմանվել է Նարինե Արզարյանը: Մինչ այդ նրա ստեղծագործությունները թարգմանաբար լույս են տեսել հայերեն, ֆրանսերեն, իսպերեն, բուղարերեն, լասվերեն, էսոներեն, հունգարերեն, ուկրաիներեն, չինարեն, արաբերեն, թուրերեն եւ հնդկական մալայալամ լեզվով՝ այդ լեզուներով ընթերցողներին տղյակ դարձնելով Յայասանի ու հայ ժողովրդի մասին:

Ա. ԱՄՈՉԻՆՅԱՆ

Փրանսիայի Մեմասում Արցախի ճանաչման բանաճեւի ընդունումը հիրավի դասական որոճում է

⇒ 1 Բանաճեւը, ի թիվս այլ հանգամանների, հաճվի առնելով Ադրբեյջանի գերիեխանության սակ Լեռնային Ղարաբաղի հայ բնակչության բազմիցս ենթարկումը դեսականորեն կազմակերպված կոտորածների, մասնավորապես 1988 թ. փետրվարի 25-27-ին Սոււճայիթում, 1988 թ. նոյեմբերի 23-ին Կիրովաբադում, 1990 թ. հունվարի 12-19-ին Բախվում եւ 1992 թ. ադրիլի 10-ին Մարաղայում, ինչդես նաեւ Արցախում խաղաղ բնակչության դեմ միջազգայնորեն արգելված գեմք եւ գինաստեսակներ օգտագործելու միջոցով կասարած հանցագործությունները, առաջարկում է կառավարությանը դախանջել միջազգային հետախնության անցկացումը Արցախում եւ աղախովել 1994 թ. սահմանների վերականգնումը, ինչդես նաեւ հայ բնակչության անվսանգությունն ու տեղահանվածների վերադարձի իրավունքը բնակության նախկին վայրեր, ընդգծելով, որ կարելի է առանց հաղաղելու վերսկսել բանակցությունները ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի Երզանակներում, որի համանախագահն է Ֆրանսիան:

Ֆրանսիայի Մեմասի բանաճեւում առանճակի նեանակությամբ դեսք է կարեւորել 1994 թ. սահմանների վերականգնման եւ տեղահանված հայ բնակչության անվսագությանն ու վերադարձի իրավունքի աղախովման կառավարությանն ուղղված դրույթները: Որքան էլ բանաճեւը խորհրդակական բնույթ ունեմա, այսինքն դասավորեցնող չլինի կառավարության համար եւ բանաճեւի գնարկմանը ժանբախս Լեւնուան, որը դեսքարտղարն է Եվրոպայի եւ արսախի հարաբերությունների գծով Ֆրանսիայի նախարարի, հայ-

սարարի, թե Փարիզի կողմից Լեռնային Ղարաբաղի անկախության ճանաչումն օգուս չի բերի ո՛չ Յայասանին, ո՛չ Ղարաբաղի բնակչությանը, ո՛չ էլ Ֆրանսիային, այնուամենայնիվ Ֆրանսիայի ԱԳ նախարար ժան-Իվ Լը Դիանը դեռեւս նոյեմբերի 11-ին հայտարարել էր, որ հակամարտության կարգավորման Եուրջ կողմերի միջեւ բանակցությունների վերսկսումը հրադարարից հետո, մնում է անհրաճեճս, ավելացնելով. «Որդես ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահ՝ Ֆրանսիան այս ջանքերի ակտիվ մասնակիցը կլինի: Երկու կողմերի միջեւ գնարկումները դեսք է վերսկսվեն անհաղաղ: Դրանք դեսք է թույլ սան վերադարճնել վերջին Եաբաթների ընթացում ռազմական գործողությունների հետեւանով տեղահանված մարդկանց եւ սահմանել Լեռնային Ղարաբաղի աղագա կարգավիճակը»:

Փարիզն այս դիրքորոճումը արսահայտել էր նաեւ դեռ ռազմական գործողությունների ժամանակ, իսկ նոյեմբերի 10-ի Ելիսեյան դալասը հայտարարել էր, որ դեսք է նկատի առնվեն արցախահայերի իրավունքները: Ավելին՝ Մինսկի խմբի համանախագահներից ԱՄՆ-ն ու Ֆրանսիան նույն օրն ընդգծել էին, որ ի գիտությունն են ընդունել Ռուսաստանի միջնորդությամբ ռազմական գործողությունների դադարեցման մասին համաճայնագիրը եւ Եսահագրգռված են ավելին իմանալ այս նոր համաճայնագրի իրականացման մանրամասների, հետեւանքների եւ ծագրերի մասին: Թեեւ ՌԴ արագործնախարար Սերգեյ Լավրովը առարկել է ԱՄՆ-ին ու Ֆրանսիային, ջբաքցնելով հայտարարության առթիվ իր սարակուսանքը, սակայն նոյեմբերի 17-ին Կրեմլի խոս-

նակ Դմիտրի Պեսկովն ասաց, որ Մոսկվան դասրաս է բացատրություն սալ Մինսկի խմբի գործընկերներին, եթե նրանք դրա կարիքն են գզում: Այսինքն նա հետսայլ կասարեց:

Ֆրանսիայի արագործնախարար ժան-Իվ Լը Դիանի եւ Ելիսեյան դալասի, այսինքն Ֆրանսիայի նախագահ Էմանուել Մակրոնի վերոհիճյալ հայտարարությունները հիմք են սալիս ենթադրելու, որ ֆրանսիական գործադիր իեխանությունները կհարգեն օրեմողրի որոճումը եւ կհաստատեն Մեմասի ընդունած Արցախի Յանրադեսության ճանաչման առնչվող բանաճեւը: Եթե այս բանաճեւն ոչինչ էլ չսա Յայասանին. գոնե կնդասի Արցախի Յանրադեսության ճանաչման նախաճեւությունների ծավալմանը սարբեր երկրներում, նախարարյալներ կստեղծի դրա՝ ԱՄՆ Կոնգրեսի Ներկայացուցիչների դալասում հոսագա ճանաչման համար, Պուսիմի դարագայում գաղաԵակի դեռ կկասարի, որ իր իսկ ճեռքով բզկսված Արցախի մյուս Երզանները կամ եռակողմ համաճայնագրում չընդգրկված մյուս գյուղերը ես Եայլորեն չհանճնի Ադրբեյջանին, ի վերջո հայկական կողմի առջեւ կբացի կորսված սարաճների համար դալարելու թեկուղ մեուԵադաս հեռանկար:

Թերեւս, այս ամենի առումով դասահական չէր Բախի նոյեմբերի 26-ի հիվանդագին արճագանքը Ֆրանսիայի Մեմասի ընդունած բանաճեւին: Ադրբեյջանի նախագահի օգնական Յիմեթ Յաջիեւ կոչված հայտարար սականքը, INTERFAX.RU-ի վկայությամբ, որակելով բանաճեւը թղթի կոտ, դրա հաստատումը համարել է սաղրիչ գործողություն,

ընդգծելով, որ դա ոչ թե «ինքնակոչ Լեռնային Ղարաբաղի Յանրադեսությանը ճանաչելու կոչ է երկրի կառավարությանը, այլ ֆաղախական նեղ Եսհերից բիտղ եւ միջազգային իրավունքի նորմերը կողտորեն ոսնահարող ինչ-որ մի փաստաթուղթ»

Ֆրանսիայի Մեմասի ընդունած բանաճի բազմակողմանի վերլուծության համար, թերեւս, դեսք է սղասել Պուսիմի. Լավրովի, Եվրոմիության մյուս երկրների եւ հասկադես ԱՄՆ-ի արճագանքին: Յամենայն դեղս Ամենայն Յայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ-ն արդեն արճագանքել եւ ողջունել է «Ֆրանսիայի Յանրադեսության Մեմասի կողմից Լեռնային Ղարաբաղի Յանրադեսության ճանաչման անհրաճեւության վերաբերյալ բանաճեւի որդեգրումը», բնութագրելով դա «կարեւոր եւ անհրաճեճ մարդասիրական ֆայլ Արցախի մեր ժողովրդի ազաս ու անկախ կյանքի իրավունքի միջազգային ճանաչման ճանադարիին»: ՀՀ վարչադես Նիկոլ Փաեինյանը բանաճեւի ընդունման առնչությամբ հայտարարել է. «Ֆրանսիայի Մեմասի կայացրած որոճումը դասնական է: Արցախի միջազգային ճանաչումը մնում է միջազգային օրակարգ: Բանաճեւը կոչ է անում Ֆրանսիայի կառավարությանը ճանաչել Արցախի անկախությունը եւ կիրառել դա իբրեւ բանակցությունների գործիք տեւական խաղաղություն հաստատելու համար»:

Այս բանաճեւն որքանով կնդասի տեւական խաղաղություն հաստատմանը, դժվար է ասելը: Բայց որ նախադեղ է ստեղծել ԱՄՆ Կոնգրեսի Ներկայացուցիչների դալասի համար, կսակած չի հարուցում: Մնում է սղասել:

ԱՐԱՍ ՍԱՖԱՐՅԱԼ

Քաղաքական վերլուծաբան, Եվրասիական փորձագիտական ակումբի համակարգող

Նոյեմբերի 29-ին լրանում է խորհրդային Հայաստանի կազմավորման 100-ամյակը: 100 տարի առաջ, ծանրագույն եւ ողբերգական դայմաններում, երբ Թուրքիայում Հայոց Ցեղասպանությունից անմիջապես հետո, կործանիչ լուծարումներ էին կատարվում համաճարակների արդյունքում նաեւ Արեւելյան Հայաստանի վրա կախվել էր ֆիզիկական ոչնչացման սղառնալիքը, 11-րդ Կարմիր բանակը մտավ արյունաքամ Հայաստանի Հանրապետություն եւ մեզանում հաստատվեց խորհրդային իշխանությունը: Եվրասիական փորձագիտական ակումբն այդ առիթով նույն վերնագրով բուկլետ է հրատարակել: Դրա ստեղծման գործում ներգրավվել են իրենց ոլորտներում առաջատար գիտնականներն ու փորձագետները, որոնք այսօրվա մասնագիտական աչքերով վերլուծել են խորհրդային Հայաստանի՝ երկրորդ Հայկական հանրապետության դերն ու տեղը մեր ժողովրդի դասական ճակատագրում: Այս հոդվածը մի փորձ է ընդհանրացնելու այդ գիտահամայնության բնույթի հետազոտական, վերլուծական նյութերը: Սա նաեւ մեր փորձն է ընթերցողների լայն շրջանակի ուշադրությունը հրավիրելու խորհրդային ժամանակի Հայաստանի դասական արդիական դասերին:

Եվ հառնեց Հայաստանի հնչյուն Փյունիկ մոխրից

1920թ. դեկտեմբերի 2-ը առաջին Հայաստանի Հանրապետության դասնական վերջին օրն էր: Այդ օրը ստորագրվեց դայմանագիր Թուրքական Հանրապետության հետ, ըստ որի Հայաստանի Հանրապետությունը սահմանափակվեց 10000 ֆ.կմ.-ով: Այդ նույն օրը Երեւան մասն Կարմիր բանակի զորամասերը բոլբեւիկյան շեղվածի գլխավորությամբ: Դաճակցականները իշխանությունը փոխանցեցին բոլբեւիկներին: Դրանից հետո ներքին առձակասման, հակաբոլբեւիկյան աղսամբության (որն իրականացրեց Հայրենիքի փրկության կոմիտեն), այնուհետեւ այդ աղսամբության ճնշման դաժան ժամանակն էր: Այդ ամենի արդյունքում վերոհիշյալ շեղվածը կորցրեց խորհրդային կենտրոնի վստահությունը: Հայաստան ուղարկվեց Ալեքսանդր Մյասնիկյանը, որ գլխավորեց փոփոխել երկրի մեծամասնությունը վերականգնման եւ զարգացման գործընթացը: Արյունաքամ երկրի 30000 ֆ.կմ. տարածքը բավական էր, որդեսգի 700000 ողջ մնացած ֆաղաֆաղներ գործնականում գրոյից սկսեին բարձրացնել իրենց ազգային մեծամասնությունը:

Եվրասիական փորձագիտական ակումբի առաջատար մասնագետները համոզված են, որ հայոց նորագույն դասնական խորհրդային ժամանակ, ընդհանուր առմամբ, բարեմուտ էր արդյունաբերության, գյուղատնտեսության, սոցիալական ոլորտի, գիտության, մշակույթի եւ կրթության զարգացման համար: Բավական է նշել, որ նախկին ԽՍՀՄ կազմում 70 տարի զանգվելու ընթացքում Հայաստանի բնակչությունը ավելացավ ավելի քան 5 անգամ: Կառուցվեցին սասնյակ ֆաղաֆներ եւ հարյուրավոր գյուղեր: Երեւանը 30000 բնակիչ ունեցող նահանգային ֆաղաֆից 70 տարվա ընթացքում դարձավ միլիոնանոց ֆաղաֆ, զարգացած ֆաղաֆաչնական մեթակառուցվածքով, միջազգային մակարդակի օդանավակայանով, մեծադասարանով, օդերայի եւ բալետի թատրոնով եւ այլն: Հայ հետազոտողները՝ դասնականներն ու փիլիսոփա-մշակութաբանները բավարար չափով են ուսումնասիրել Հայկական ԽՍՀՄ-ում գիտության, մշակույթի եւ կրթության զարգացման ֆենոմենը: Հսկա գերեզմանները լուծում էր հսկա

մասնափ ռազմավարական խնդիրներ եւ տարածված անմեղամտ միութենական հանրապետության կենսագործունեության անմեղամտ ոլորտների զարգացումը ներդասակորեն լուծվում էր այդ մեծամասնափ խնդիրների ընդհանուր ծիրում: Հայրենական Մեծ դասերազմի տարիներին, 1943թ.-ին, կազմավորվեց Հայաստանի Գիտությունների ակադեմիան, որի առաջին տրեզորները դարձավ հռչակավոր դասնական եւ արեւելագետ, Լենինգրադի Երմիսաժի սնորտն, ակադեմիկոս Գրիգորի Երեմյան: Նրանից հետո Հայկական ազգային գիտությունների ակադեմիան գլխավորեց համաճարհային ճանաչում ունեցող աստղաֆիզիկոս, Լենինգրադի համալսարանի ժամանակահատվածի Համբարձումյանը: Այդ համաճարհ գիտնականի անունը դարձավ կարգի 20-րդ դարի գիտության համաճարհային ֆոնդում: Ֆիզիկայի, ռադիոֆիզիկայի, փոփոխության, մաթեմատիկայի, կենսաբանության եւ այլ գիտական ոլորտներում առաջընթացը հնարավոր դարձավ այն դայմաններում, երբ ա-

համաճարհային ռեյտինգներում փոփոխ Հայաստանը շարունակեց առաջատար դիրքը զբաղեցնել մարդկային զարգացման մակարդակով: Կարելու է հասկանալ, որ ամբողջատարական խորհրդային կարգերը իրենց բովանդակությամբ զարգացատարական չէին, ինչպես Արեւմտեւի զարգացատարական համակարգերը: Այդ մասին է վկայում այն փաստը, որ նախկին ԽՍՀՄ գոյության վերջին տասնյամակում Հայկական ԽՍՀ բնակչությունը սղառնում էր 2,5 անգամ ավելի, քան, ընդհանուր առմամբ, Ռուսաստանում: Բելառուսական ԽՍՀ-ն:

Խորհրդային Հայաստանում մոտ 1 մլն. մարդ զբաղված էր, այսպես կոչված, բարդ աշխատանքով: Դա 8 անգամ ավելի էր, քան այսօրվա Հայաստանում: Ետդասերազմյան Հայաստանը մի հսկայական շինարարական դարձավ եւ արդեն 20-րդ դարի 60-ական թթ. վերջին դարձավ ժամանակակից ինդուստրիալ-ազարային հանրապետություն: Այստեղ հարկ է հասկանալ, որ հանրապետության ղեկավարությունը, ինստիտուցիոնալ ժրա-

գործընթացների բացասական ազդեցությունը, ճիշտ այնպես, ինչպես առեւտրի խորհրդային հասարակությունը: Եվ դա նույնպես այն դարաշրջանի ճնշատարությունն է:

Այդ, վերոհիշյալ 70 տարիների հայ հասարակությունը հանդիսանում էր նախկին խորհրդային հասարակության օրգանական, անբաժանելի մասը: Նրան էին հառել ողջ աշխարհի հայերի հայացքները: Հայոց Ցեղասպանությունից հետո աշխարհով մեկ ցրված հայերը բաժանվեցին երկու ճամբարի՝ խորհրդային Հայաստանի կողմնակիցների եւ հակառակորդների: Կարելու է նշել, որ Սփյուռքի շատ ու շատ երեւելի հայեր հսկայական ներդրում են ունեցել Հայկական ԽՍՀ զարգացման գործում: Նրանք կարծում էին, որ նույնիսկ խորհրդային լինելով, Հայաստանը հանդիսանում է բոլոր հայերի Հայրենիքը եւ նրան հարկ է սատարել ողջ ուժերով: Սփյուռքը սատարեց Հայաստանին Հայրենական Մեծ դասերազմի տարիներին, այն ժամանակ, երբ ստալինյան ղեկավարությունից ակնկա-

Խորհրդային Հայաստանը հայ ժողովրդի դասնական ճակատագրում. հայկական ԽՍՀ կազմավորման 100-ամյակի առիթով

մեղամտ ձեռով համագործակցում էին հայ եւ ռուսաստանցի գիտնականներն ու գիտության կազմակերպիչները: Գիտությունը լուծում էր ռազմավարական մակարդակի խնդիրներ, եւ հայազգի փայլուն ուղեղները դասնական խորհրդային գիտության արագ, խորին հարգանքներով շնորհ զարգացման գործընթացում: Նույն բանը կարելի է ասել մշակույթի մասին: Խորհրդային Հայաստանում անմախաղ զարգացում աղբերցին երաժշտական եւ օդերային արվեստը, թատրոնը, բալետը, կինեմատոգրաֆն ու հեռուստատեսությունը: Արան Խաչատրյանի, Արմեն Բաբաջանյանի, Արմեն Ջիգարխանյանի, Ֆրունզիկ Սկրջյանի, Վահրամ Փափազյանի, Հրաչյա Ներսիսյանի, Սոս Սարգսյանի եւ հայ արվեստի բազմաթիվ այլ մեծատարանը ներկայացուցիչների անունները գրվեցին ազգային մշակույթի, առանց չափազանցության, ոսկեառ գանձարանում:

Խորհրդային Հայաստանը՝ կրթված ու զարգացած ժամանակակից մարդկանց երկիր

Խորհրդային Հայաստանի տարիներին հանրապետության 700000 ֆաղաֆացիներ անվճար բարձրագույն կրթություն են ստացել: Կրթվածության մակարդակով Հայկական ԽՍՀ-ն արդեն իր գոյության վերջին տասնամյակում դասնական ժրաճարհի առաջատար երկրների շարքում: Կրթվածության այդ մակարդակը բավական եղավ, որ նույնիսկ նախկին ԽՍՀՄ փլուզումից ավելի քան 20 տարի հետո

նակները, տարբեր ռեսուրսների տարբեր հանձարեղ հայերը զարմանալիորեն խելացի եւ ճիշտ ֆայլեր են արել հայ հասարակության շահերը զրքալ միութենական ծագրերի եւ խնդիրների հետ համահունչ դարձնելու ուղղությամբ: Արդյունաբերական երրորդ հեղափոխությունը, որում զանվում էր աշխարհը 20-րդ դ. կեսին, լիարժեք ներառվել իր մեջ նաեւ խորհրդային Հայաստանը, նրան դարձնելով առաջատար արդյունաբերությամբ եւ զարգացած գիտությամբ հանրապետություն: Ինչ վերաբերում է գյուղատնտեսությանը, աղա ագրարայինաբերական ոլորտը զարգանում էր այնքան արագ, որ նրա արտադրանքը անուն հանեց թե ամբողջ Սիովությունում, թե բազմաթիվ արտասահմանյան երկրներում:

Երբ մենք խոսում ենք խորհրդային ժրանի դասնական մասին, չենք վախեցնում հաստատել, որ 30-50-ական թթ. ֆաղաֆական բռնաճնշումները, ինստիտուցիոնալ այլախոհության ճնշումը խորհրդային դասնական վերջին տասնամյակներում բացասական կնիք են դրել այն ժամանակվա հասարակության հոգեբանության վրա, էական վնաս հասցնելով երկրի ինստիտուցիոնալ ներուժին: Նախկին ԽՍՀՄ գոյության արդեն վերջին ժրանում, այնուհետեւ նաեւ անկախության տարիներին հայ հետազոտողները շատ բան են արել գիտության, մշակույթի, կրթության բռնաղսակած գործիչների անունն ու դասնական ռեաբիլիտացնելու, Հայ Առաքելական Եկեղեցու բռնաղսակած հոգեւորականների հիշատակի հավերժացման ուղղությամբ: Հայաստան ամբողջությամբ զգացել է այդ

լուծ էին Թուրքիայի կողմից ռուսաստանյան եւ հայկական տարածքների մի մասի վերադարձը: Բայց նույնիսկ այդ փորձերի անարդյունք լինելուց հետո էլ Սփյուռքը մեծացնում էր ազակությունը խորհրդային հանրապետության մշակույթին, կրթությանը, սոցիալական ոլորտին: Սա նույնպես այն ճնշատարությունն է, որը չի կարելի մոռանալ:

Խորհրդային ժրանի Հայաստանի դասերի արդիական հնչողության մասին

Խորհրդային իշխանության վերջին տարիներին Հայաստանում իրեւ գիտություն ձեւավորվեց ֆաղաֆական հայազգիությունը: Մեծանուն դասնականներ Ջոն Կիրակոսյանը, Լենինուս Խուրուսյանը եւ Հրաչիկ Սիմոնյանը ձեւակերպեցին հայոց ազգային զարգացատարային խոսքի խոսքի: Դա հայ ժողովրդի գործողությունների ծագր էր, որն արդիական է եւ այսօր: Այս մեծատարանը, դասնականները համոզված էին, որ հայ ժողովրդի դասնականորեն ձեւավորված բարեկամությունն ու եղբայրությունը մեծ Ռուսաստանի ժողովրդի հետ իրական այլընտրանք չունի:

Մենք կարող ենք համարձակորեն դնել, որ այնտեղ, որտեղ հայ հասարակության շահերը համահունչ են Ռուսաստանի շահերին, այնտեղ միշտ հաջողություն է եղել, այնտեղ եղել է Հաջողակություն: Այդ, մեզ համար ակնհայտ ողորումը վերջին տասնամյակներում վիճարկվել է մեր երկրում որոշ ժրանակների կողմից:

ՄԵԼԱՆՅԱ ԲԱԴՆԱԼՅԱՆ

Մնափառությունից ու մեծամտությունից հեճո

Այն ինչ արվեց սեղեկասվությամբ այս ընթացքում, բռնություն է մարդու հոգեբանության վրա: Շարունակվող ինֆորմացիոն սեղանարարի սոցցանցերում եւ մեդիա դաշտում հիմա մեկ այլ ֆարոգչությամբ է ընթանում՝ նախադաս մտածված սցենարով, ինչը սեսարաններով բավարարվող զանգվածը անհագորեն կուլ է տալիս՝ վերլուծել-համադրելու ունակությունը վաղուց կորցրած: Ավելի սթափ հասկացող համար հնարամիտ մեդիա - մեդենան խորամանկ ֆայլ է մտածել՝ այսօրվա ասած բազմավեկորային բնույթի՝ նեսել ոչ միակողմանի ինֆորմացիա, սասանայական մի խառնուրդ՝ փչ թե շատ մտածող մարդկանց խճճելու նպատակով: «Քառուսի միսկած մեդիա» ֆաղափականությանը բախվեցին կորոնավիրուս կոչված ընթացքում, երբ միայնակ մեծող բժշկական մոտեցումները երկուստե ունեին սրամաքանական հիմնավորումներ, ինչը անհասկություն էր առաջացնում եւ մոլորեցնում մարդկանց:

Պատերազմի օրերին հասարակությանը միայն դաշտում սեղեկասվությանը վստահելուն դարձադրած լրատվամիջոցները, ղեկավար կառույցները ինչ են կարծում՝ նման խոչոք ստից հեճո վստահություն ակնկալելու հույս ունեն: Թեեւ ամենից գիտեն, որ դրանք ստեղծված են սուրը ֆարոգչու համար. փչ բացառություններ կան ու միջ էլ լինելու են, եւ դրանց ազդեցությունն էլ փչ է, որովհետեւ սթափ դաշտող մարդկանց ֆանակ էլ փչ է:

Մրանից հեճո մարդը միայն իր աչքի սեսածին ղեկի հավասա: Ժողովուրդը մի լավ խոսք ունի՝ ստի ժամկետները վաղուց սահմանած. կարծեմ՝ 40 օր է: Մրան մի օր իրենց փորած փոսն են ընկնելու, խեղդվելու են ստի սեփական ճահճում: Ստի, խաբեության վրա կառուցված ֆաղափականության հետեւանքն է երկրի մերկա թվառ վիճակը, երբ անհես կորած զինվորների խեղճ ու կրակ ծնողներին ոչ միայն չեն բարեհաճում դաշտաստանել, դռներն են նույնիսկ կողողում նրանց առաջ, գերության մեջ հայսնված զինվորների ճակասագրով գբաղվող չի գտնվում:

...Երբ սոդ օրերը շատանում են, Ծիծերնակաբերդի ու Եռաբլուրի կողմին նոր եռաբլուրներ են ավելանում, «գնա մեռի, արի սիրեն» -ին հավասարի մեր ժողովուրդը կողբա, գլուխ կխոնարհի հազարավոր երիտասարդների հիշատակի առաջ, հողատ էլ կգզա անմահացած մեր հերոսներով, իսկ իմ մե՛սից չեն հեռանում զինվորական մի բժշկի խոսքերը, թե վիրավորներից շատերը մահացան բրունե՛ծիլե՛ս չունենալու դաշտառով, մեկ ուրիշ

ասում էր՝ չեն ունեցել դաշտամիջ պանշակակներ, որ հին, սովե՛տից մնացած կասկաները ներկա ռազմական սեփանիկայի դայաններում անդիսան են, ու շատերը նաեւ դրանից են մահացել: Մենք լաց կլինենք՝ դալար ծառի այսօրվա շարժելու, սղանելու համար, կողբանք, օրացույցում նահասակների մեկ օր էլ կավելացնենք Արթիլի 24 -ի կողմին, ու կանցնենք մեր գործին, մեր սովորական ընթացքին: Չգիտեմ՝ կարունակե՞մ ծվասել երկիրը, թալանել՝ բանակը, թալանել՝ երկրի ընդերքը, թալանել՝ ամեն բան, ինչ հնարավոր է, մսխել՝ ղեկավար բյուջեն ամենաթեթևալի բաների վրա, դաշտավաճար կսա՞մք այսօրվա թվառ վիճակը սեղեկոցներին, որոնք առանց խղճի խայթի կսնորհեն դրանք, ֆանի շարունակում են ադրել ու կառավարել հնի սրամաքանությամբ: Հասանք նրան, որ անգամ անվստահություն ունենք բանակի կարիքների համար հազարավոր հայերի՝ «Հայաստան» հիմնադրամի փոխանցած գումարի արդյունավետ եւ հասցեական սնորհմանը, դրսից սարբեր սեսակի օգնությունների արդար բաժխմանը: Բայց մենք դարձյալ դաշտաններ կգտնենք թալանողներին արդարացնելու, սուսն ու դավադրությունը ծածկելու, փոխարենը անմեղներին կհալածենք: Եվ իրական դաշտերը երկրի՝ համասարած թալանը համասարած անսերության եւ համասարած սուրը համասարած հուսալիության վերածված անորոշությունն է:

Սա մի սեղանարարի հեղեղ էր, որ թափվեց մեր ժողովրդի գլխին, որի մեջ էլ սիղմ, էլ մաքուր անճեւաչուր կա: Սա ամենամանր ու ամենամեծ փորձությունն էր այս 30 տարիների մեջ, մի ֆուրա էր, որի միջով անցնելով՝ ոչ միայն դաշտ ղեկի առնենք, այլեւ դուրս գանք ավելի հասունացած, մի փչ էլ իմաստնացած: Մեր ժողովուրդը նման է սարիքն առած այն մարդուն, որը շատ երկար ադրել, գլխովն ինչ փորձանք ասես չի անցել, բայց հե՛տք չի թողել, կողով է անցել, մնացել է նույն դաշտամիջ: Թե չէ ինչդե՛ս հասկանալ, որ դարձե՛ր մույն ճանադարին անցնելով, էլ չասած 100 տարի առաջվա գլխովն անցածը, նույնը կրկնեցինք այսօր: Սա անցած 30 տարիների մեր ադրած կյանքի դաշտաստանն էր ու դաշտերին ակորդ՝ այս 2,5 տարվա՝ հասկադետ: Եթե նախորդ երեք իշխանություններից օձիք էինք թափ տալիս՝ գործում, որ թալանում են, որ կարգ, օրենք չկա, որ ամենաթողություն է, որ անգետն ու անկուճեն են մեզ կառավարում, ու համբերության բաժակը այնդետ էր լց-

վել, որ մեծ ու մանուկ վեր կացանք, որ վերջ սամ անողով կողողուսին ու անառակությանը, բայց եղանք նորից անհետեւողական ու նորից կույր: Մենք սեսանք, որ թուլամիտ ու անկարող մարդկանց ենք բերել իշխանության, որ եթե բռի ձեռով չեն թալանում, ավելի հղկված, խորամանկ ձեւեր են բանեցնում, սեսանք՝ ինչի մասին գործում էին հրադարակներում, ճիշտ հակառակ են անում, սեսանք, ոնց են կրկեսի վերածում երկիրը, սեսանք՝ մինչեւ այս չեսնված անլրջություն, գաղափարախոսությունից գուրկ, դաշտաստանասվությունից փախչող մարդկանց ու համակերպեցինք: Մենք անդե՛կ նավի ենք մնան, որ սարուբերվում է, ոնց ֆամին փչի:

Մենք թացը չորի հեճ ենք վառում, որի վկայությունը դաշտական թե՛ վաղ ու մոտ անցյալն է, թե՛ ներկան: Սա ոչ թե զուտ էնդոցոնալ, դաշտի ազդեցության ճակ արված սարերային ֆայլեր են, այլ որոշակի մտածողության հետեւանք, որտեղ բացակայում են ազգային, ղեկավար, մարդկային՝ երկրի զարգացման համար ուղեւճային, ազգային անվստահությունն ադադողող հիմնադե՛սները:

Սա սթափեցնող ադադ էր՝ կեղծիքի դաշտարանից դուրս բերելու, դիսցիպլին ու համակարգված մտածողություն ձեւավորելու, ճիշտ կողմնորոշվելու կեղծ ու իրական արժեքների միջեւ: Պատերազմը մեզ հանցեց էլֆորիկ, թմբիրային վի-

ճակների կեղծ օրակարգերից: Գուցե՞ հասկացանք նաեւ, որ մեծամտությունն ու անիրատեսությունը, փառամոլությունն ու անգիտությունը, դաշտականիս երազանքները՝ որքան էլ երեւակայություն շոյող, լիրիկական զառանցանքներ են. եւ... բացակայում են սթափ, ճգրիտ հաճարկները, դաշտաստանասվությունն ու ֆաղափական հեռատեսությունը:

Դժվար չէ կռահել այս ադե՛սին հետեւող սեսական, սոցիալական, հոգեբանական ճգնաժամների մասշտաբները: Համասարած հիասթափություններից ու ընկճվածություններից դուրս գալու ելքեր շատերը փնտրելու են երկրից դուրս գալու մեջ, ինչը ոչ այնքան, եւ ոչ միայն դաշտության դաշտանով է, որքան անադադողության զգացումից, նվաստացված արժանադասվության ցավից, խաբված լինելու վիրավորանքից: Ինչդե՛ս է հնարավոր հույսը վերադարձնել մարդկանց, վերականգնել արժանադասվությունը, երբ համասարած ընկճվածությունը կարող է հասնել ադա՛սիայի: Սա կանխելու, այս վիճակից դուրս գալու միակ միջոցը ազգային գաղափարախոսությամբ առաջնորդվող ղեկավար նոր ֆաղափականությունը ղեկի լինի՝ հիմնավոր կրթության ու գիտության առաջնահերթությամբ երկիրը սնեստադետ, ռազմականադետ վերակառուցելու, ուժեղացնելու, մարդկային ռեսուրսը, գիտական ղեկնեցնելու, հեռանալ մինչ այսօր եղած մայնություններից, գործելադճից ու դրանց կողմներից, հրաժարվել ստից ու կեղծ արժեքներից, ազատվել մեր ներսում ու դրսում հավաքված ադե՛սից:

Մենք սեսանք անցյալի կառավարչներին, սեսանք ներկաների անկարողությունն ու անդաշտաստանասվությունը: Սուս մարգարեների, այլոց շահերը սղարկողների ժամանակն անցել է. ավելի ծանր վիճակում մեր երկիրը չի եղել վերջին՝ գոնե 80 տարիների: Մեզ հարկավոր են ամուր, խիստ, այո եւ դաժան՝ ազգային իղեկներին, ղեկավարությանը նվիրված մարդիկ, ովքեր կյանք են ադադուցել իրենց գաղափարի, դավանանքի ճճարճադիությունը: Մեր դաշտության մեջ այսօրվա դաշտերին մի՛ճո հայսնվել են նրանք: Պատերազմը մեզ չի դավաճանի, եթե ինքներս չուզենանք դա, եթե ինքներս ուժ գտնենք վերահաստիարակելու մեզ՝ դավանելու համամարդկային արժեքներ, ձեւավորելու առաջադե՛ն, առողջ, ազգային մտածողություն եւ ֆաղափականություն:

⇒8 Այսօր, երբ մենք վկան ենք շատ դրամաշիկ իրողությունների եւ փորձում ենք իմաստավորել վերջին սանանայակների դաշտերը, ավելորդ չէ մեկ անգամ ես հայագք նեսել դաշտական անցյալին: Ինչդե՛սից ղեկն է լինի մեր օրերի ֆաղափական-գաղափարախոսական աճխասանքը: Կարո՞ղ է արդյոք Հայաստանն ունենալ ռուսաստանյան շահերից սարբերվող սեփական սեսլական մեր գերբարդ սարածաճցանում ադադա գոյության հարցում: ՌՎ կարող է մեզ օգնել առաջ մղել մեր ֆաղափական օրակարգերը, եթե ոչ Ռուսաստանը: Կարո՞ղ ենք արդյոք մենք հույս դնել Ռուսաստանի եւ եվրասիական ինստեգրման գարգացման արդիական գործընթացների վրա մեր առաջանցիկ սնեստական գարգացումն ադադողվելու համար: Կարո՞ղ ենք մենք արդյոք հաջողել մոտք գործել արդեն չորրորդ արդյունաբերական հեղափոխության նպատակով հուսն եւ առաջին հերթին ռուսաստանյան, բայց նաեւ այլ գործընկերների հեճ փոխգործակցության եւ կողողեցման արդյունքում ադադողվել մեր փոքրիկ երկրի բարգաճա-

Խորհրդային Հայաստանը հայ ժողովրդի դաշտական ճակասագրում. հայկական ԽՍՀ կազմավորման 100-ամյակի առիթով

ճումը: Ինչ է ղեկն անել, որդեսգի Ռուսաստանին ձեռնուս լինի սնեստական եւ մճակողային առումով զարգացած Հայաստանը: Ինչդե՛ս գուգակցել բազմաթիվ արճափն ֆաղափական վեկորներն այնդետ, որդեսգի հայ-ռուսական միությունն ու, ըստ ամենայնի, համագործակցությունը որեւէ կերպ չսուճեն: Դուք կարծում եք, թե շա՛տ են հարցերը: Կարող ենք համոզված ասել, որ առանց այդ հարցերին դաշտաստաններ գտնելու մենք չենք կարող դուրս գալ այն կրիսիկական իրավիճակից, որում գտնվում ենք մեր օրերում: Պե՛տք է գտնվի խելացի, ազնիվ, սարբեր ֆաղափական ուժերի եւ ինստեկտուալ խճերի իրական շահերի հնարամիտ գուգակցման վրա հիմնված, այդ խնդիրների լուծումն այնդետ, որ Հայաստանը ավելի

մոտե՛նա Ռուսաստանին, որդեսգի Ռուսաստանը ավելի մոտե՛նա Հայաստանին: Հարկ է ազնվորեն ասել, որ մենք վաճ ենք ուսումնասիրել վերջին 200 տարիների դաշտությունը եւ վաճ ենք ուսումնասիրել խորհրդային շոջանի դաշտությունը: Այնինչ խորհրդային շոջանի Հայաստանի ՀՍԽ-ի մակարդակին մենք առ այսօր չենք կարողանում հասնել: Պե՛տք չէ հայսնադործել փայտե հեճանիվներ: Շատացել են կեղծ մարգարեները, կեղծ վերլուծաբանները եւ սարբեր սրամաչափի բախտախնդիրները: Մեզ հարկավոր է կանխել մեր ֆաղափական դաշտում առճակասումը, թույլ չսալ ֆաղափացիական բախտումներ: Մենք դաշտավոր ենք բոլորս միասին ազնվորեն եւ ամբողջ խորությամբ ֆնարկել առաջ ընթանալու մեր շարժման

հեռանկարները եւ այդ գիտելիքով զինել մեր համադադադացիներին: Խորհրդային Հայաստանի դաշտությունն իր մեջ ունի դաշտաստաններ շատ հարցերի, որոնք այսօր ունեն արդիական հնչողություն: Ակնհայտն են ճիշտ են մեր երիտասարդության ներկայացուցիչները, որոնք համաճայն սոցիոլոգիական հետազոտությունների ցանկանում են ադրել ժամանակակից հասարակությունում, որտեղ խորհրդային շոջանի սոցիալական դաշտանվածությունն ու զանազան մվաճումները ներդաճնակորեն զուգակցում են վերջին սանանայակների ֆաղափական եւ հումանիտար ձեռբերումների հեճ: Խորհրդային Հայաստանի դաշտությունն արժանի է մեր օրերում հետաբերությամբ եւ լրջորեն ուսումնասիրվելու:

ՍՈՒՐԵՆ Թ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՊՊՁ, ՊՐՈՖԵՍՐ

Պատերազմի մասճառները, Եւրոյի նւթերը, կողմերի նմասակները եւ արդունները

Այսօր արդեն, երբ թուրք-հայկական հեռախոսային գիծերի վերականգնման մասին Ռուսաստանի շահերով փաստարկներ զարգացված է, ՉԼՄ-ներում ու էլեկտրոնային կայքերում սարքավորված հրապարակումներ են հայտնվում: Դրանց մեծ մասը մեղադրանքներ են դրվում պատերազմի ժամանակահատվածում հետապնդվող սանուկ սված իշխանությունների հասցեներում եւ հիմնականում արդարացի են: Սակայն կան նաեւ պատերազմի շարունակելու անողորմ կոչեր, որոնք, մեղմ ասած, զարմանք ու ցավ են դարձնում: Փափուկ բազմազան սաֆ սեյնալում սուրճը վայելելուն զուգընթաց բոլորին դավաճանի միտակ կողմնակցում ու զուս խոսակցական հարթակում հերոսություն խաղալու ու այդպիսի կոչեր հնչեցնելը, կարծում են, այնքան էլ բարոյական չեն:

Հարկավոր է, որ յուրաքանչյուրս իր տեղում, Հայրենիքի համար թելուզը չնչին ներդրում անելով, իր կենսափորձի ու մասնագիտության օգնականներում զննահետազոտելու աջակցությամբ կատարվող պատերազմի մասին լուրերի հարցերի, որոնք են՝ ա) որոնք էին պատերազմի մասճառները, բ) Եւրոյի նւթերը, գ) կողմերի նմասակները, արդյունքներն ու հետազոտողները եւ այլն, որոնցից դասեր փոխելու անհրաժեշտ է, որ անհանկարծ լուրերն է՝ թույլ չհասնի, որ դրանք կրկնվեն:

Առաջին հայացքից թվում է, թե պատերազմի մասճառը սարածախի խնդիր էր: Որ 1991-94 թթ. այդ պատերազմում դարձված ազդերից զանազան ձգտում էին ռեալիստիկ վերանայելու՝ կորցրած՝ սարածիները: Սակայն դա միայն առաջին հայացքից է: Իրականում խնդիրն ավելի ընդգրկում է, իսկ արձագանքները՝ հեռավոր անցյալում:

Մեր նախորդ հրատարակումներից մեկում («Ոսկին կրակի մեջ է փորձվում, իսկ բարեկամը՝ ն է ղ ո լ թ յ ա մ»), <https://www.azg.am/AM/2020102318>, «Ազգ» օրաթերթ, թիվ 34, 23-10-2020) նշել էինք, որ սփոփանդի գաղափարախոսության գլխավոր թիրախը՝ Արեւելում հայերին ու նրանց դաժնակցներին, ինչպես նաեւ նրանց բոլորի պատերազմում չնչնազանցում է եղել եւ որդեկ դա հիմնախառնակ է անաջ և տուր խորհրդակցությունը: «Հայոց մասնախորհուրդ» եւ մեր մյուս մասնախորհուրդները գրածներն անվավազն առ ոչինչ դարձնելը: Այդ ամենը ավելի քան մեկ դար առաջ հրատարակված հայտարարվել է գաղափարախոսության ժամանակակից սեսայն, ազգությանը հրեա, անզվազան նշանակալի լրեսե եւ արաբական հեղափոխությունների կնիքայր թոմաս Էդուարդ Լոուրենսի (ավելի հայտնի է Լոուրենս Արաբացի անունով) բերանով: Այսօր էլ, երբ փորձում են ինձի եզ համար դարձաբանել ու խորությամբ ըմբռնել Հայոց մասնախորհուրդների մասճառները, իսկույն, իսկ ավելի օտար՝ միջուկային կարգով, նկատելի է դառնում հրեական գործոնի էական դերակատարումը:

Ցույնը: Գոնե վերջին հարյուրամյակում տեղի ունեցած մեզ համար ամենագաղտնի Հայոց ցեղասպանության ակունքներում հաստատում էին կանգնած: Որովհետեւ «Հայերը ամենախեղացի, ամենակասարյալ ընտանեկան, ֆաղափարական սեսակեցիկ ամենաբարձր զարգացած ցեղն են աշխարհում: Եթե հայերին առիթ սրվի մի կարգին թռիչք առնելու աշխարհում, եւ նրանք ազատ իշխանություն ձեռք բերեն երկրագնդի որեւէ անկյունում, ամբողջ մոլորակի տեղ կդառնան եւ կաշխատեցնեն ամբողջ մնացյալ մարդկությանը: Դա է, որ զիտեն, լավ հասկանում են եւ դրանից է, որ հայերից այդքան վախենում են ու ասում «հաղափարության անավարս, կիսաս մնացած արդյունք» թուրքերը, «Հայերը չափից ավելի խելացի են ուրիշների օգին աշխատելու համար» եւ «եթե հայերին ամեն 100 տարին մեկ չկոտորենք նրանք հնարավորություն ձեռք կբերեն եւ ամբողջ մոլորակի տեղ կդառնան ու իրենց համար կաշխատեցնեն մնացյալ ամբողջ մարդկությանը»:

Դաբեր արտոնակ հրեա ազգայնամուլ մասնախորհուրդները հայերի մասնախորհուրդները հետ վարել են անմարդկային դաժնախորհուրդները՝ անստեղծ նրանց մասնախորհուրդները: Ավելին, նրանք սեմականացրել են Արեւելի հին ժողովուրդներից մեկին՝ Ասվածաճանջի հեղինակ ամալելներին, եւ արդարացրել են իրենց, թե ոչնչացրել են որդեկ ժողովուրդը: Ամալելները ծագում էին Հաբեթյան ցեղի Ասիական սեսակեցիկ (չօտարի) սեմիկ աշխարհի (հետ), իսկ Ասիական Հայրենի մեծ հորեդայրն էր, եւ Ասիական ավազ որդի Ամալ(ը)ելին էր մասնախորհուրդը ժողովուրդի ողջ հարավարեւելյան սարածաճարը, Արաբական թերակղզին: Հայտնի է, որ մոտ մեկ դար տեսած մայրաքուն՝ ամալելները դարձրել են եւ սեմական ցեղերի կողմից ենթարկվել ցեղասպանության: Կենդանի մնացած ամալելները գաղթել են Բալկաններ՝ Մակեդոնիա, հիմնել են մակեդոնական հայկական դինաստիան: Նրանց մեծ մասը սարածիներ են ստացել նաեւ Հայրենիքից: Հետաքրքիր է, որ ամալելները, որ ստեղծ էին Ասիական գից, հետաքրքիր ձուլվել են հայերին: Հետաքրքիր է նաեւ, որ թե՛ հայերը, թե՛ հոյները եւ թե՛ օտարները իրենց արեւմտյան հարեանին՝ որդեկ ժողովուրդ չեն համարել:

Պատերազմից հայտնի է, որ Ասիական ցեղերը սկսած Բելի ժամանակներից դարեւ արտոնակ անհաջող մայրաքուն են մղել հայերի, աղա հայա-ասիական ծագում ունեցող ամալելների դեմ, բայց հայերի դեմում մասնավոր են անհաջողության մինչեւ օրս էլ չեն կարողանում մարտել այդ ժողովուրդը: Իրենց կողմից սեմականացրած արամեերեն գրավոր արդյունքներում, իսրայելցիները նախ արդարացրել են ամբողջական ժողովուրդների ոչնչացումը, աղա մոլորականացրել են հայերին ու ամալելներին եւ իրենց անմարդկային դաժնախորհուրդները ամալել ժողովուրդի հանդեպ: Սի բան, որը զրեթե ոչնչվել էր զրեթե կտրուկ հայերի հանդեպ զգրի-ներին ծավալած ասելու պարտադրական կարգախոսություն: Սի բան, որը զրեթե ոչնչվել էր զրեթե կտրուկ հայերի հանդեպ զգրի-ներին ծավալած ասելու պարտադրական կարգախոսություն: Սի բան, որը զրեթե ոչնչվել էր զրեթե կտրուկ հայերի հանդեպ զգրի-ներին ծավալած ասելու պարտադրական կարգախոսություն:

Եւրոյի նւթերը եւ իրենց անմարդկային դաժնախորհուրդները ամալել ժողովուրդի առաջնորդների հանդեպ առանձնակի հաճույնով նկարագրել իսրայելական մասնախորհուրդները: Սի բան, որը զրեթե ոչնչվել էր զրեթե կտրուկ հայերի հանդեպ զգրի-ներին ծավալած ասելու պարտադրական կարգախոսություն: Սի բան, որը զրեթե ոչնչվել էր զրեթե կտրուկ հայերի հանդեպ զգրի-ներին ծավալած ասելու պարտադրական կարգախոսություն: Սի բան, որը զրեթե ոչնչվել էր զրեթե կտրուկ հայերի հանդեպ զգրի-ներին ծավալած ասելու պարտադրական կարգախոսություն: Սի բան, որը զրեթե ոչնչվել էր զրեթե կտրուկ հայերի հանդեպ զգրի-ներին ծավալած ասելու պարտադրական կարգախոսություն: Սի բան, որը զրեթե ոչնչվել էր զրեթե կտրուկ հայերի հանդեպ զգրի-ներին ծավալած ասելու պարտադրական կարգախոսություն:

Ժամանակակից աշխարհում որոշ բարդ վերաձեւումներ են տեղի ունեցել, եւ այնքան էլ խճճվել ամեն ինչ, որ որեւէ երեւոյթի արմատներ զգնելը բավական դժվարանում է: Վաղուց հայտնի իրողություն է, որ Ռուսական կայսրության գլխավոր մրասակը, որը ձեւակերպված էր Մետրու Մեծի կրակում, դեռի հարավ զնալն է ու սաֆ ջրեր դուրս գալը: Իսկ դրան որդեկ մասնախորհուրդի հիմնական արգելակ արդեն շուրջ երեքհարյուր տարի աշխարհի հզորներն ընտրել են թուրքերին: Այս առումով հակասական է, որ մինչ օրս տեղի են ունեցել 13 ռուս-թուրքական արյունահեղ մասնախորհուրդներ: Հասկանալի է նաեւ, որ մասնախորհուրդի դաժնախորհուրդի հիմնականում հաղթել են ռուսները, բայց դրանց արդյունքներն իրացնելիս՝ դիվանագիտական աստիճանում նրանք չեն հաջողել այդ աշխարհի հզորների դիվանախորհուրդի մասնախորհուրդը:

Օրինական հարց է առաջանում, իսկ ովքեր են այդ հզորները: Մասնագիտական գրականության մեջ նրանց անվանում են անզլուսախոս: Իսկ մասնախորհուրդի հեռավոր խորհրդի հիսարկելիս սկսեցին դառնում, որ այդ արտաքին անվանափոխությունը հարցի բնույթը չի փոխել: Այնպես որ, մասնախորհուրդի մասնախորհուրդներն ավելի խորն են ու բազմափուլ, քան թվում է առաջին հայացքից:

Այնպես է, որ ներկա աշխարհագրական իրավիճակում անհնար են համաաշխարհային մասնախորհուրդներ, քանի որ միջուկային զենքի վտանգ կա, բայց անզլուսախոսի համար ոչ միայն սլավոնական զխաղաղամեքն է առկա, այլ նաեւ

չինականը, որին ջարդելու համար ինչ ասես փորձեցին, բայց ոնց որ թե չի ստացվում: Ռուսի կրկին դիմում են հիմ, ավանդական մեթոդներով՝ մասնախորհուրդները: Սակայն լուր, տեղային, այլ ժողովուրդների իրար դեմ հանելով: Դրանցից մեկին էլ, ցավոք, մեր կամքից անկախ մեքն ենք դերակատար դարձել:

Եթե այսօր կա մեկը, որ մասնախորհուրդի բնական լիներ մասին, այսինքն որ այն չզղչկից է, աղա առնվազն այս աշխարհից չէ: Մեր օրերում մասնախորհուրդն ոչինչ չի լինում, ուսի բոլորովին էլ մասնախորհուրդն էլ, որ այն սկզբնապես հենց Չինաստանի արդյունաբերական կենտրոնում՝ Վուխանում: Հետո այդ հիվանդության մասնախորհուրդը կանգնեց իրար փաստի առջեւ: Անզլուսախոսի համար դարձրի էլ դարձ է, որ արաբական աշխարհը զնչխառն է, Աֆրիկան չկա, Լատինական Ամերիկայի մեծ մասն էլ ցնցվում է մարկոնների գործողություններից, աղախոսության ու հանցագործությունների առաջնությունից: Խանգարող երկրներ են մնացել Ռուսաստանը, Չինաստանն ու Իրանը: Այս առումով արդեն ամենեւին էլ զարմանալի չեն Եվրոպայի սանկցիաները Ռուսաստանի եւ Իրանի նկատմամբ, կորոնավիրուսի տեսով չինացիներին զգուշացումը եւ այլն: Ինչու է այդպես, քանի որ նրանք սովոր են ուրիշ ձեռքով, ինչ-որ գաղափարախոսության դարձաբանել աշխարհը: Այդպես եղավ Չերմախայի դեմքում ֆաշիզմի տեսով: Իսկ այս անգամ այդ ձեռքը երողան է, որը շան թեւ իլու-հնազանդ ամեն ինչ ամելու է, դրան գումարած գաղափարախոսությունը՝ մասնախորհուրդները: Այսինքն՝ իդեալական մայրամներ են ստեղծվել ուրիշի ձեռքով այս երեք տարեքն ֆաղափարախոսությունների հախից գալու՝ գաղափարը կա, արմատական իսլամը կա, խելագարն էլ կա, լուրությունը կա, իդեալական ժամանակն էլ ստեղծված է՝ կորոնավիրուս:

Իրենց այդ աշխարհակործան ցանկություն-ծրագրերն իրականացնելու համար նրանք ունեն նաեւ տեղախոսների բանակ, որն օրից չի ընկել մոլորակի գլխին, դարձ է, որ դարձյալ նրանք ծրագիրն է եւ բավականին ուժեղ լծակ: Իսկ ՄԱԿ, մարդու իրավունքներ, ֆաղափարո կյանք, մյուսական ու մասնախորհուրդներն ու նման բա-

նար ի հայտ են գալիս միայն այն ժամանակ, երբ իրենց դա անհաճեւ է: Իսկ մեր դեմքում ավելի հեւս է դառնում կարծես. մի անգամ ցեղասպանել են, մարտել են, երկրորդ անգամ էլ կանեն: Բայց արի ու տես, որ նրանց հաւարկներն այս անգամ ֆունդում չբռնեցին, քանի որ նրանք հաւարկ չէին առել, որ փոխվել է հայը, նախկինը չէ: Իսկ ամենակարեւորը՝ նրանք հաւարկ չէին էլ առել, կամ էլ թույլ էին զնահատել մեր նոր սերունդն ու մեր բանակի հնարավորությունները: Ստացվում է, որ մասնախորհուրդը հենց Չինաստանի, Ռուսաստանի, Իրանի դեմ ստեղծված խաղափարսն է, մերոյա ֆաշիզմը, որի իրացմանն ընդամենը մի փոքր ժամանակն էր անախորհուրդներին խանգարեց իր ներքին անհաճախաբար: մինչեւ երկարամս երեք ու սպորտում աղորդ յոթ-ութ միլիոնին մինչեւ վերջ չվերացնեն, հարցը չի լուծվելու, իսկ դա անհնար է, մարդիկ, անհնար է: Այնպես որ, առանց չափազանցելու, փաստացի կանգնեցնելով զլուրախորհուրդն ու դրա արդյունքներին հանդիման:

Իսկ թե որոնք են պատերազմի արդյունքներն ու հետևանքները, միանգամայն դժվար է մասնախառնել: Այնպես է, որ ամենաքանազանի եւ անվերապարձելի իրողությունը մեր ամեն օրն ու ժամը հերոսությունն առօրյա ու կենցաղ դարձած զոհերին, որան էլ ցավալի է, հնարավոր չէ վերակենդանացնել: Հետեւադես հարցերի հարցն է մնում այն, որ նրանց մասնախոսող հանցարած ցեղակրկի եւ, Ասլված մի արասել, իզուր դառնա: Իսկ դրա համար, կրկնում են, հարկավոր է մանրազանցել եւ բազմակողմանորեն ուսումնասիրել պատերազմի բոլոր մանրամասները, բացահայտել թույլ տրված սխալներն ու թերացումները, մասնավոր մեղավորներին եւ ամենազլախոսողը՝ համապատասխան հետեւություններ անել դրանցից, որոնցից աղաքայում բացառվի դրանց կրկնելու հավանականությունն անգամ: Որոնքից կարողանանք իրականացնել մեր նահասակների թողած ավանդները՝ «Հաղթանակը էս ամեն ինչի չկրկնվելն ա, հաղթանակը դրա բացառելն ա, հաղթանակը մամաների չլացելն ա ու ցավ չարտելն ա, հաղթանակը աղաքայն աղաքայնակների համար հիմն ստեղծելն ու նոր հաղթանակներ սանելն ա, հաղթանակը թեմամուն զգեսնելը, Հայաստանի վրա հարձակվելու «Ալթայ» կամ մեկ այլ անունով ծրագր մասնախոսող իրողությունից գրկելն ա, նրան խելի բերելն ա, հաղթանակը կորոնավիրուսը Հայրենի վերադարձն ու աշխարհասփյուռ հայությանը հայրենի եզերք վերադարձնելն ու գալիք բոլոր սերունդների համար անհոգ ու ծիծաղաբան մասնախորհուրդներն ա...»:

Ես անողորմ լավատես եմ ու չեմ կասկածում, որ այդ հաղթանակը վաղ թե ուշ լինելու է, որ 21-րդ դարը հայի դարն է լինելու...

ՍՎԵՏԼԱՆԱ ԳՈՒԼՅԱՆ

«ՏՏ ԳԱՆ արվեստի ինստիտուտի
ավագ գիտնական»

Հայկական հեռուստաընկերությունում ավելի քան ութ տարվա աշխատանքի ընթացքում ինձ բախտ է վիճակվել մի քանի հարցազրույց անցկացնել հրաշալի դերասան, հիանալի մարդ Արմեն Ջիգարխանյանի հետ: Արմեն Բորիսովիչի հետ բոլոր այս զրույցները լի են հետաքրքրական էին: Այդ դասառնակ համագործակցելով «Լիստրասուրմայա Արմենիա» ամսագրի հետ՝ մտածեցի ի մի բերել տարբեր ժամանակներում արված այդ հարցազրույցների լավագույն մասերը: Արմեն Ջիգարխանյանի հետ վերջին հարցազրույցն անցկացվում էր Մոսկվայում: Ընդ որում, իմ տրակտիկայում առաջին անգամ էի նկարահանում առանց նախնական զրույցի: Ընտրության ժամանակ չուների: Երկուսիս էլ հարմար էր կիրակի օրը, երեկոյան ժամը տասը՝ Արմեն Բորիսովիչի սանը: Ինձ հասուկ ձեռնարկությամբ՝ ժամը տասին արդեն Ջիգարխանյանի սանն էի օտերասորի հետ: Նա լի էր բարեհամբույր ընդունեց մեզ: Այդ դրանից անտասելի բան տեղի ունեցավ: Վերելակից դուրս եկող օտերասորի հետեից փակվեց վերելակի դուռը: Օտերասորը հայցնվեց ասիճանավանդակին, իսկ սարավորումները մնացին վերելակում: Վերելակի դուռը բացելու բոլոր փորձերն ադարդուն անցան, իսկ վարդեսի որոնումները ժամեր տեղեցին: Մի խոսքով, Արմեն Ջիգարխանյանի հետ մեր զրույցը սկսվեց կեսգիշերից բավական անց: Չարմանալի է, բայց ոչ դարձնում Ջիգարխանյանը եւ ոչ էլ նրա կինը՝ Տաջանա Վլասովան, դասահանձի կապակցությամբ ոչ մի դժգոհություն չարահայեցին: Դեռ ավելին, Տաջանա Սերգեևնան մեզ մուրաբայով թեյ հյուրասիրեց: Առաջին հարցը, որ սվեցի դարձնում Ջիգարխանյանին՝ սվայ իրավիճակում ինձ առավել բնական թվաց:

-Ինչու՞ ընտրեցիք դերասանի մասնագիտությունը:
 -Ընտրության հարցում մեծ է եղել մոռում դերը: Մանկուց երազել եմ դերասան դառնալ: Մայրս լի էր սիրով թատերով, հաճախում էր բոլոր մրցույթներին ու ինձ էլ տանում էր իր հետ: Ես, իհարկե, սիրահարվեցի թատերին եւ արդեն դերասանության շրջանում հստակ գիտակցում էի իմ կյանքի հետագա ուղին: Դրոցում ավարտելուց հետո մեկնեցի Մոսկվա: Փորձեցի ընդունվել Ռուսաստանի թատերական արվեստի ինստիտուտի դերասանական վարժարանի բաժինը: Հայկական ընդգծված առողջանության մասնաճյուղը չընդունեցին: Վերադարձա Երևան

ու սկսեցի աշխատել «Հայֆիլմ» կինոստուդիայում՝ որդես օդերասորի օգնական: Ընդունվեցի Երևանի թատերական ինստիտուտ՝ Արմեն Գուլակյանի խումբ: Դեռ ուսանողական տարիներին սկսեցի նկարահանվել ֆիլմերում:

-Դուք գիտե՞ք ձեր տոհմաբանությունը:

-Մի փոքր: Հորս նախնիները սերում էին թիֆլիսահայերի հին տոհմից: Սակայն ես հորս չեմ հիշում, ոչ էլ ճանաչում եմ: Ես դեռ երեխա էի, երբ նա լի էր մեզ: Ռուսալեզու միջավայրում եմ մեծացել, սովորել եմ ռուսական դրոցում, որտեղ նույն ջանադրությամբ յուրացրել եմ հայկական եւ ռուսական մշակույթների տարբերը:

-Ինչպե՞ս է սկզբնավորվել ձեր դերասանական ճակատագիրը:

-Միտ է դժվար է խոսել արված աշխատանքի մասին տարբեր դասառնակներով: Գլխավոր դասառնակը անհամադասախանությունն է այն բանի միջոցով, թե ինչ կուզեիր անել ու ինչ է սացվում: Բեմում եւ էկրանին խաղացվածի մասին խոսելու ցանկության դեմքում հարկ է լինում խոսել մտադրությունից: Իսկ դա լի էր երբեմն անհասկանալի խոսակցություն է: Այդ իսկ դասառնակ, կարծում եմ, երբ խոսել է բացվում այդ մասին, դեռ է խոսել այն մասին թե դերասանը ինչ է փորձել կամ մտադիր եղել արտահայտել, եւ թե ինչու է ձախողվել: Վերջին ժամանակներս ինձ համար հետաքրքրական էր մասնակցությունը Էդմոն Զեռնայանի «Լիվաձե հեթանոսների կիրճը» եւ Ներսես Հովհաննիսյանի «Հարսնացուն հյուսիսից» ֆիլմերում:

Արմեն Ջիգարխանյան. «Երեւանը եւ հայասանը իմ «միս ու արյուն» են»

«Ռուսացից այն անձն է, որն անտեսելով իր գիտելիքները՝ կարողանում է իջնել առակերտի չինացության մակարդակին եւ նրա հետ միասին ելնել գիտելիքի բարձունքները»: Այդպիսին է, իհարկե, Սոկրատեսը: Իմաստության բարձրագույն համեսություն:

-Հետաքրքրական է, որ դուք շատ անգամ անդադրել եք հանդիպումը «Ներոնի եւ Սենեկայի ժամանակների թատերը» ներկայացման մեջ, սակայն այս անգամ արդեն՝ Ներոնի դերում:

-Մասնագիտական առումով ձեռնարկել եմ Սանիտարական անվան ռուսական դրամատիկական թատրոնում, որտեղ սկսեցի աշխատել, երբ դեռ երկրորդ կուրսի ուսանող էի:

-Շատ վաղուց էր, երբեք հյուրախաղերի էր ժամանել այն ժամանակ լի էր հայցնի ռուս դերասանուհի Օլգա Յակովլևան:

«Իրկուսկյան դրամատիկական թատրոնում» ներկայացման մեջ նա խաղում էր գլխավոր հերոսուհու դերը: Հրաշալի էր խաղում: Նրա յուրաքանչյուր բեմելն ուղեկցվում էր ծափահարությունների տարածքով: Ես այդ ներկայացմանը ներկա էի եւ սկսեցի լրագրողի իմ ուսուցչությունը գրավեց ոչ թե նա, այլ նրա խաղընկերը՝ Երեւանի Սանիտարական անվան թատրոնի երիտասարդ դերասան Արմեն Ջիգարխանյանը: Դուք հիշո՞ւմ եք այդ ներկայացումը:

-Իհարկե հիշում եմ: Հրաշալի ներկայացում էր: Բոլորը բացառիկ ոգեւորությամբ էին խաղում: Այդ հրաշալի կնոջ ներկայությունը բոլոր դերասաններին ցնցող էներգիայով էր լիցփայլում: Ես նույնպես բացառություն չէի: Ինձ համար լի էր հետքեր նրա հանդեպ սիրահարվածություն խաղալը: Յուրա Կոնսանսինովան սոսկ հրաշալի դերասանուհի չէ: Նա մեծ դերասանուհի է:

-Վերջին տարիների աշխատանքներում ո՞րն է համարում ձեր բերքը:

Թատրոնում խիստ լարված աշխատանք է ընթանում Ռաձիսկու «Չույցներ Սոկրատեսի հետ» հրաշալի միտքի շուրջ:

-Ես ներկա եմ գնվել այդ հոյակապ ներկայացման փորձերին եւ դրեմիերային: Սոկրատեսի կերպարը երկար ժամանակ դադարեցվել է հիշողության մեջ: Կարող եք փոքր ինչ մանրամասնել ներկայացումը:

-Դա ինձ համար լի էր թանկ ներկայացում է: Անսկի ժամանակների փիլիսոփա, ճշմարտության մարտիկ Սոկրատեսի կյանքը լուսավոր դաս է երկրի վրա ամբողջ բոլոր մարդկանց համար: Ներկայացման մեջ արտացոլված են նրա կյանքի վերջին տարիները: Սոկրատեսը արտասովոր, երեւի թե ամենավաղ անհասն է մարդկության դաստիարակման մեջ: Նա, ըստ էության, դրամայի էթիկեթիկ է: Այս համառոտ անհասկ կերպարը վերակերտելու դժվարությունն այն էր, որ բարդաբնույթի կյանք օրեօրե, որով ֆարգում էր Սոկրատեսը եւ որոնցով աղոթում էր նա, հայցնի են բոլորին: Դրանք հայցնի եւ հասկանալի են նույնիսկ երեխաներին: Մեր բավականաչափ բարդ ու ցինիկ դարձնում է ժամանակը այդ օրեօրե: Մեր առջեւ բարդ խնդիր էր դրված ներթափանցելու դաժնիքում նստած հանդիսատեսի հոգու խորքերը եւ վերադարձնելու նրանց դեմքի տարրական հասկացություններ, որոնցից սկսվում է մարդը: Դժվար էր այդ կերպարի մեջ

մտնելը: Կարծում եմ, մեր գրած Սոկրատեսի կերպարի դասերը ճիշտ իմն է: Նա անհավանաբար է, կրում է հնամաշ զարդեր: Մեմֆ փորձել էին ընդգծել Սոկրատեսի ուրախ, դյուրահաղորդ եւ հեզոնող տեսակը: Հեզոնող նրա հայացքների համակարգի կարեւորագույն գծերից է: Դրանում թափանցած է անչափ մեծ հետաքրքրությունը յուրաքանչյուր մարդու հանդեպ: Սոկրատեսի կերպարը բաժանվում էր երկու մասի՝ դարձ, հասարակ, ամենօրյա փոփոխական մարդ եւ անհասանելի իմաստուն: Սոկրատեսն ասում էր. «Ես չունեմ առակերտներ, ունեմ գրուցակիցներ»: Կցանկանալի ընդգծել նրա հռչակած շփոթան ժողովրդականությունը, այլ կերպ ասած՝ փոխադարձ շփոթան կենսական անհրաժեշտությունը եւ փոխադարձ հարգանքը որդես մեծագույն արժեք:

բացահայտել հերոսի ներաշխարհը, նրա մտքի թափանցած դրոցադասառնակները, նրա վարքագծի ճշմարտ երեւոյթները:

-Ձեր ռուսացիները որեւէ դեր խաղացել են ձեր կյանքում:

-Իմ կյանքում մեկ ռուսացի է եղել՝ Երեւանի Թատրոնի ինստիտուտի դասախոս Արմեն Կարմի Գուլակյանը: Նա բոլոր առումներով դրոցառն էր: Երեւանյան ամենադժոխային ժամանակում նրա հազար խոստանք կոստում էր: Օսլայած տղիսակ օձիքը եւ թեւերը մեծապես փայլում էին: Ռեժիսորական սեղանի վրա մաքուր սփռոց էր գցված: Նա հանում էր ժամացույցը, դնում սփռոցին, եւ սկսվում էր փորձը: Նրա ներկայությամբ արագ մոռացվում էին երկվա լի էր երեւոյթները, ինչպես նաեւ հոգսերը: Նա մեզանից չէր դաժնացնում մեր ու-

նակությունների վայրկեանակա դրսեւորում, դաժնացնում էր աշխատանքի սկսել: Նա գիտեր ոգեւորչան գինը, սակայն մեզ սովորեցնում էր աշխատել:

-Գոյություն ունե՞ն արդյոք դերասանի մասնագիտական գաղտնիքներ:

-Իհարկե, գոյություն ունեն: Ցավով, մեզ մոտ երիտասարդ դերասաններին չեն սովորեցնում այդ գաղտնիքները եւ դրանք դերասանի անհասկանության դրսեւորման ուղղություն: Զէ՞ որ բավարար չէ միայն տղանդավոր ծնվելը, դեռ է կարողանալ դերասան լինել: Մարդուն տղանդավոր դարձնել հնարավոր չէ, սակայն սովորեցնել նրան լինել դերասան՝ կարելի է: Արմեն Կարմից Գուլակյանը մեզ դաժն ուսուցանում էր աշխատել:

-Ձեր վրա ազդում է արդյոք խաղընկերոջ աշխատանքը:

-Այո, լի է: «Չույցներ Սոկրատեսի հետ» ներկայացման մեջ ինձ համար ծանր մի տեսարան կա: Սոկրատեսը, իմանալով դաժն ճշմարտությունը իր ընկերոջ մասին, բառացիորեն ցավից կծկվում է: Ինձ, որդես մարդու, այդ դրանք բոլորովին հետո չի տրվում: Միաժամանակ ընթանում է բանաստեղծի մեծախոսությունը, որը խաղում է Վալենտին Պեչնիկովը: Դա հոյակապ մեծախոսություն է: Գրեթե «գլուխգործոց»: Այդ մեծախոսության յուրաքանչյուր նախադասությունը կարող էր հանդիսատեսի շրջանում հիացումով եւ խանդավառությամբ նրանց անցնել: Գործնականում դրանով Վալենտինի դերը սղառվում է: Ռեւել դերասան կարող էր այս մեծախոսությունը «ելույթ» դարձնելու, նախաբեմ դուրս գալու եւ հանդիսատեսի հիացումները ընթացնելու գայթակղություն ունենալ:

Ինչպես անցյալ շաբաթ հարողել էին, մեր հայրենակից Նուբար Աֆեյանի գլխավորած Moderna ընկերությունը տեղեկացրել է, որ covid-19-ի դեմ իր մշակած դասվասանյութը լաբորատոր փորձարկումներից հետո սվել է 94.5 տոկոս դրական արդյունքով:

